

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

філологічний факультет
кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури

ІСТОРІОГРАФІЯ НАУКИ ПРО ЛІТЕРАТУРУ

Матеріали XII Міжнародної літературознавчої конференції

(до 70-річчя кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича)

25 вересня/2015

ЧНУ
ЧЕРНІВЦІ
2015

УДК 82.09(091)(08)

ББК 83г(0)я431

I-903

I 903 Історіографія науки про літературу : матеріали XII Міжнародної літературознавчої конференції (до 70-річчя кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, 25 вересня 2015 р). – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 104 с.

Тези доповідей конференції дають уявлення про проблематику, актуальний контур і стан сучасної історіографії літературознавства. Тут визначається наукова значущість та перспективність окресленого сегменту історіографії як важливої гілки літературознавчої галузі. Йдеться про своєрідність процесу формування літературознавчих шкіл, висвітлюються окремі сторінки життя наукових осередків в українському літературознавстві. Життєписи видатних науковців кристалізуються в особну тему, як і проблема різнобічності студіювань творчих біографій.

Для науковців, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей.

УДК 82.09(091)(08)

ББК 83г(0)я431

© Автори тез, 2015

© Чернівецький національний
університет, 2015

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

МЕЛЬНИЧУК С. В., проф., ректор ЧНУ
ФОЧУК П. М., доц., проректор з наукової роботи
БУНЧУК Б. І., проф., декан
філологічного факультету
РЕДЬКВА Я. П., доц., заступник декана
філологічного факультету з питань науки
та комп'ютеризації
ЧЕРВІНСЬКА О. В., проф., завідувач кафедри
зарубіжної літератури та теорії літератури
РИХЛО П. В., проф. кафедри зарубіжної літератури
та теорії літератури
САЖИНА А. В., доц. кафедри зарубіжної літератури
та теорії літератури

Відповідальний секретар оргкомітету – к.ф.н. **ДЗИК Р. А.**

Секція 1: Літературознавча історіографія

Керівники: Олександр Волковинський, Оксана Гальчук

Секція 2: Формування літературознавчих шкіл

Керівники: Ольга Бандровська, Галина Драненко

Секція 3: Наукові школи в українському літературознавстві

Керівники: Ігор Козлик, Галина Яструбецька

Секція 4: Біографії відомих науковців

Керівники: Сильвестрас Гайжюнас, Світлана Маценка

Секція 5: Студіювання творчої біографії

Керівники: Наталія Висоцька, Danuta Szymonik

Регламент

Доповідь на пленарному засіданні	– 20–25 хв.
Доповідь на секційному засіданні	– до 15 хв.
Обговорення доповіді	– до 5 хв.

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ

Реєстрація учасників
8:00–10:00 (VI корпус, 62 ауд.)

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ
10.00 – 14.00 (V к., Червона зала)

Вступне слово ректора Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктора фізико-математичних наук, професора С. В. МЕЛЬНИЧУКА

Geschichte findet Stadt – die Zukunft der Vergangenheit im urbanen Raum („Історія знаходить місто – майбутнє минулого в урбанному середовищі”)

ALEIDA ASSMAN (*Konstanz, Deutschland*)

Петро Рихло з тих, хто дошукується „загублених арф”:
ОЛЬГА ЧЕРВІНСЬКА (*Чернівці*)

**Спадкоємність у літературознавстві:
механізми реалізації та значення.**
ІГОР КОЗЛИК (*Івано-Франківськ*)

Проблема научной биографии Дмитрия Чижевского
ROMAN MNICH (*Siedlce, Polska*)

**Проблема художньої комунікації
в осмисленні Олександра Білецького**
ОЛЕКСАНДР БОРЗЕНКО (*Харків*)

**Засади медієвістичного літературознавства у Львові
у контексті сучасної германістичної медієвістики**
СВІТЛАНА МАЦЕНКА (*Львів*)

**(Авто)біографічна фальсифікація як знаряддя десакралізації
канонічного автора („Трагедія Артура” А. Філіпса)**
НАТАЛІЯ ВИСОЦЬКА (*Київ*)

Ролан Барт. Міф проти волі
ГАЛИНА ДРАНЕНКО (*Чернівці*)

14:00-15:00
обід (VI корпус, їдальня)
екскурсія: РЕЗИДЕНЦІЯ БУКОВИНСЬКИХ МИТРОПОЛИТІВ

СЕКЦІЙНІ ЗАСІДАННЯ
15.00 – 17.45

Секція № 1 (VI к., ауд. 50)
Літературознавча історіографія

Керівники: Олександр Волковинський, Оксана Гальчук

1. **Бовсунівська Тетяна** (*Київ*). Когнітологічні зміни історичного шляху літературознавства.
2. **Borkowski Andrzej** (*Siedlce, Polska*). Об историографии польского барокко.
3. **Бортнік Жанна** (*Луцьк*). Монодрама як об'єкт теоретичної та критичної рефлексії: історія досліджень.
4. **Волковинський Олександр** (*Кам'янець-Подільський*). Методологічна історіографія епітета: формалістські виміри.
5. **Гальчук Оксана** (*Київ*). Українська античність у критичній рефлексії ХХ – початку ХХІ століття: етапи та тенденції.
6. **Дзик Роман** (*Чернівці*). Наукове періодичне видання як об'єкт історіографії („Вопросы русской литературы”, 1966–1991).
7. **Кузьма Оксана** (*Ужгород*). Юрій Бойко – шевченкознавець.
8. **Левчук Юлія** (*Луцьк*). Лесезнавство кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.: жанрологічний аспект.
9. **Семків Ростислав** (*Київ*). Чи можлива/доцільна історія української сатиричної літератури?
10. **Титянін Костянтин** (*Кам'янець-Подільський*). Професор О. В. Кеба як дослідник творчості Андрія Платонова.
11. **Яровенко Тетяна** (*Харків*). Історіографія маланюкознавства: регіональні дослідницькі осередки.
12. **Паладян Крістінія** (*Чернівці*). Літературознавча реценція румунського та українського вільного вірша.
13. **Редчиць Тетяна** (*Черкаси*). Історія становлення інтермедіальних студій в Україні.
14. **Сподарець Надія** (*Одеса*). Литературоведческая идентификация модернизма Серебряного века: стратегия смены дискурсивных форматов исследователей.
15. **Felten Agnès** (*Nantes, France*). Renouvellement du mythe dans la poesie de Byron, Schiller et Musset.

Секція № 2 (VI к., ауд. 51)**Формування літературознавчих шкіл**

Керівники: Ольга Бандровська, Галина Драненко.

1. **Бандровська Ольга** (*Львів*). Концептосфера Джойсового „Улісса” Дарії Віконської та діалогізм літературознавчих студій.
2. **Бойчук Альона** (*Чернівці*). Біографія науковця під тиском ідеології.
3. **Вільчанська Юлія** (*Чернівці*). Оновлення термінологічних парадигм у сучасній практиці опису емігрантського досвіду.
4. **El Kady Hala Esmat** (*Caire, Égypte*). La pensée ésotérique dans „L'autre côté de la vie” de Philippe Ragueneau.
5. **Ісасва Наталя** (*Київ*). Особливості формування гендерного літературознавства в Китаї.
6. **Ісапчук Юлія** (*Чернівці*). Генеза концепту „провінція” у німецькомовному літературознавстві.
7. **Ковальчук Ольга** (*Брест, Беларусь*). Транзитивність старозаветної парадигми: мотив каинового убийства в повісті В. Быкова „Журавлиный крик” і романе Т. Новака „А как будешь королем, а как будешь палачом”.
8. **Криворучко Світлана** (*Харків*). Концепція феміністичної критики.
9. **Левчук Тереза** (*Луцьк*). Критерії художності в методологіях літературознавчих досліджень.
10. **Матійчук Оксана** (*Чернівці*). Французька генетична критика – critique génétique: основні засади вивчення „третього виміру літератури”.
11. **Сенькевич Татьяна** (*Брест, Беларусь*). Етапи становлення і розвитку белорусской компаративістики.
12. **Штанюк Олеся** (*Тернопіль*). „Де ангели бояться ступати”: літературно-критичні погляди Чинуа Ачебе.
13. **Bagdasar Angel** (*Paris, France*). La Génétique textuelle. Une belle promesse...
14. **Giri Hemlata** (*Paris, France*). La notion problématique de l'*idéal* chez les naturalistes.
15. **Стороха Богдан** (*Полтава*). „Мемуарна наука”: німецькі колоніальні студії наприкінці XIX – на початку XX століть.

Секція № 3 (VI к., ауд. 52)**Наукові школи в українському літературознавстві**

Керівники: Ігор Козлик, Галина Яструбецька.

1. **Бунчук Борис** (*Чернівці*). „Як ми боліли людьми!” – слово про Василя Максимовича Лесина.
2. **Левицька Оксана** (*Львів*). Наукова школа професора Нонни Копистянської: методологічні передумови та наукові здобутки.
3. **Mnich Ludmila** (*Siedlce, Polska*). Проблемы историографии украинского шекспироведения.

4. **Натяжко Світлана** (*Луцьк*). Психоаналітичні дослідження в сучасному українському літературознавстві.
5. **Попович Олександр** (*Чернівці*). Федір Погребенник – вихованець літературознавчої лабораторії професора Василя Лесина.
6. **Сподарець Михайло** (*Харків*). Соціологічний метод в українському літературознавстві 1920-х років.
7. **Щур Оксана** (*Київ*). Концепції гендерної критики в Україні: внесок Соломії Павличко.
8. **Яструбецька Галина** (*Луцьк*). Рецептивно-експресіоністичний дискурс в українському літературознавстві.
9. **Головій Оксана** (*Луцьк*). Культурно-історична школа в українському літературознавстві: формування і розвиток.
10. **Громик Аліна** (*Чернівці*). Панорама українських літературознавчих досліджень функціонування біографічного в літературі.
11. **Домбровський Маркіян** (*Львів*). Класична філологія і літературознавство.
12. **Івашина Тетяна** (*Київ*). Спатіальні студії в історичному ландшафті українського літературознавства.
13. **Лавринівич Лілія** (*Луцьк*). Вивчення художнього часу та простору в українському літературознавстві 1990–2010-х рр.
14. **Романишин Віра** (*Дрогобич*). Геопоетика як історіографічний опис в літературознавстві.

Секція № 4 (VI к., ауд. 53)
Біографії відомих науковців

Керівники: Сильвестрас Гайжюнас, Світлана Маценка.

1. **Borkowska Ewa** (*Siedlce, Polska*). Конрад Гурски как историк идей: попытка биографии.
2. **Варецька Софія** (*Львів*). Грассіана й українське літературознавство.
3. **Гайжюнас Сильвестрас** (*Вильнюс, Литва*). Йозеф Эрет как биограф. Поиск синтеза культур.
4. **Дерикоз Ольга** (*Чернівці*). Літературознавець у лабіринтах художнього вимислу (роман Антонії Байєт „Одержимість”).
5. **Ковальчук Галина** (*Одеса*). Одеський період життя і наукової діяльності Н. Б. Кузякіної.
6. **Нікоряк Наталія** (*Чернівці*). Ольга Петрівна Гуля (1907–1993): трагедія вченої в умовах ідеологічної диктатури.
7. **Семен Галина** (*Чернівці*). О. В. Плаушевська – дослідник творчості В. Шекспіра.
8. **Тверігінова Тетяна** (*Київ*). Л. Г. Фризман – ученый и человек.
9. **Zoubovitch Olga** (*Plaisir, France*). Белинский как теоретик литературы.
10. **Кицан Олена** (*Луцьк*). Віршознавчі погляди В. Петрова.

11. **Лановик Зоряна, Лановик Мар'яна** (Тернопіль). Археологія пам'яті: постать професора Романа Гром'яка у спогадах його сучасників.
12. **Матійчак Альона** (Чернівці). Айріс Мердок як науковець.
13. **Московская Дарья** (Москва, Россия). Киевский акцент в историографическом дискурсе Н. П. Анциферова.
14. **Ромас Людмила** (Дніпропетровськ). Її субстанції незримої вогонь: життєвий і творчий шлях К. П. Фролової.

Секція № 5 (VI к., ауд. 60)

Студіювання творчої біографії

Керівники: Наталія Висоцька, Danuta Szymonik.

1. **Біляцька Валентина** (Дніпропетровськ). Історичний факт у художньому бутті героїв романів у віршах А. Гудими.
2. **Вардеванян Світлана** (Чернівці). Юрій Андрухович в сюжетних лабіринтах класики й постмодерну.
3. **Вікирчак Ірина** (Чернівці). Творчість Рози Ауслендер періоду американської еміграції.
4. **Загайська Галина** (Чернівці). Андрій Содомора – науковець, письменник, перекладач з класичних мов.
5. **Кирилюк Світлана** (Чернівці). Михайло Коцюбинський і Володимир Винниченко: біографіка творчих “ландшафтів”.
6. **Кулик Анна** (Дніпропетровськ). Біографізм як засіб стилізації у п'єсі В. Врублевської „Окаянные женщины?”.
7. **Szymonik Danuta** (Siedlce, Polska). Пражский период биографии Аркадия Аверченко.
8. **Шовкопляс Галина** (Київ). „Сире і варене”. Про використання матеріалів спогадів і мемуарів при студіюванні біографії письменника.
9. **Басняк Тетяна** (Чернівці). Особистість письменника на перетині дослідницьких та перекладацьких інтерпретацій.
10. **Кучер Зоя** (Черкаси). Автофікція в ранній творчості швейцарського письменника П. Нізона.
11. **Науменко Наталія** (Київ). Творча біографія прозаїка крізь призму музичних мотивів.
12. **Орлова Марина** (Черкаси). Художні (авто)біографії як майданчики самопрезентації індивідуальної пам'яті покоління 68-го року.
13. **Скибицкая Людмила** (Брест, Беларусь). Художественно-биографический рассказ: особенности исследования биографии писателя в малой повествовательной форме.
14. **Сажина Алла** (Чернівці). Творча біографія у обробці *медіа*.
15. **Сатиго Ірина** (Чернівці). Поет у мундирі науковця: Леопольд Сенгор.

УРОЧИСТЕ ЗАКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ
18.00-20.00 (V к., Блакитна зала)

- Презентація нових видань кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури
- Резюме керівників секцій
- Дискусія / ф у р ш е т

*у супроводі струнного квартету
(під керівництвом заслуженого артиста України Ігоря Кадюка)*

ІСТОРІОГРАФІЯ НАУКИ ПРО ЛІТЕРАТУРУ

Т Е З И*

Пленарні доповіді

• **Червінська Ольга В'ячеславівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

З ТИХ, ХТО ДОШУКУЄТЬСЯ „ЗАГУБЛЕНИХ АРФ”:

ПЕТРО РИХЛО

Про більшість науковців, чиї імена можуть бути відомі ще зі школи, зазвичай ми знаємо дуже мало. Увага, традиційна до творців культури, у даному разі не має відповідності. Проте видатний історіограф математичної науки Д. Я. Стройк справедливо колись зауважив, що „в оригіналах Евкліда і Гауса міститься така ж цілюща сила, як і в оригіналі Шекспіра”. Аналогічно і біографії окремих науковців, не менш повчальні, мали б зберігатися у пам'яті нащадків. Проте, як правило, історіографам науки доводиться дізнаватися про вчених переважно вже „з других чи третіх рук”. Отож краще, щоб своє слово залишали сучасники.

Скажемо про професора нашої кафедри Петра Рихла. Пошанований як перекладач, есеїст та вчений, за рішенням Німецького форуму східноєвропейської культури сьогодні (24 вересня ц.р.) він отримує у Берліні премію імені Георга Дегіо як лауреат в царині культури. У рішенні журі Форуму акцентувалося, що цей українець став „живим нагадуванням про давно зниклий німецькомовний літературний ландшафт Буковини”, спрямовуючи увагу „на Атлантиду під назвою Буковина завдяки витонченим перекладам, успішним літературним фестивалям та фахово вмілим науковим розвідкам”. Масштабність такої особистості виважується глибиною і складністю його дослідницької задачі, діапазоном винайденого. Наукова гілка, яка привабила чернівецького

* Тези доповідей друкуються в авторській редакції.

вченого, насправді стає надзвичайно своєрідним його автопортретом.

В історії світової культури неодноразово повторювалася феноменальна ситуація: при радикальній зміні культурного тла всередині нового устрою, не перериваючись, непомітно продовжує свій розвиток попередня традиція. Приміром, коли на близькому Сході після раптового виникнення ісламу майже зовсім зникає політичне панування греків. Як ми пам'ятаємо, після 622 р. (року хіджри) араби з вражаючою швидкістю оволоділи значною частиною Західної Азії, ставши володарями західно-римської держави (в Сицилії, Північній Африці та Іспанії), вони намагалися водночас замінити греко-римську культуру культурою ісламу, мовою культури стала арабська. Однак протягом усього часу панування ісламу у латентному вигляді продовжувала існувати грецька традиція, що зберігала свій особливий характер на відміну від інших різних місцевих культур. Своєрідність аналогічної ситуації визирає й в австрійському досвіді Буковини. І якби не безпрецедентні зусилля Петра Рихла, „загублені арфи” минулої культури могли більше ніколи не зазвучати.

• **Козлик Ігор Володимирович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства ДВНЗ „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”

СПАДКОЄМНІСТЬ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ: МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗНАЧЕННЯ

Враховуючи досвід історії літературознавства і природничих наук, власний творчий досвід створення документальних фільмів про вчених-філологів „Марко Теплінський – учитель, вчений, людина” (2012) та „Очима Іншого: Марко Теплінський і Володимир Матвіїшин” (2013), розглянуто механізми спадкоємності у звичних кодифікованих (джерелознавчо-історіографічна робота, методологічний аналіз конкретних евристичних практик, феномен наукової школи) та некодифікованих видах літературознавчої діяльності (кінодокументалістика).

Показано, що механізм спадкоємності закладений вже у логіці розгортання пізнавальної роботи. Так, на джерелознавчо-історіографічному етапі взаємодія різноспрямованих процедур

актуалізації і реактуалізації виводить на формування тематичного горизонту нового дослідження. Спеціальне студіювання методології конкретних евристичних практик спонукає до розмислів над закономірностями різних літературознавчих досвідів. Феномен наукових шкіл, з яким безпосередньо пов'язаний процес інституціоналізації науки, передбачає у своєму функціонуванні не лише диференціальні, а й інтегральні складові, ключовою з яких є особистість ученого, в якій людське (включаючи морально-етичне, психологічне) невід'ємне від фахового (професійний рівень).

Ось чому коли йдеться про спадкоємність, то це стосується не лише принципів дослідницької роботи, а й загальнокультурних орієнтирів, ставлення до своєї професії, формування творчої і людської особистості діяча науки, стилю міжособистісного спілкування у середовищі фахівців. Повнота відтворення цього зумовлює необхідність звернення до документальних жанрів синтетичних мистецтв – кіно і телебачення, тісну взаємодію літературознавців з журналістами та представниками мас-медіа.

Загальне значення спадкоємності в розвитку літературознавства як культуротворчої діяльності обумовлене штучним походженням культури як вторинної моделюючої система, самовідтворення якої безпосередньо пов'язане зі структурами активної пам'яті та свідомими зусиллями її творців.

• **Mnich Roman**, doktor, adiunkt w Katedrze Filologii Rosyjskiej i Komparatystyki, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (Siedlce, Polska)

ПРОБЛЕМА НАУЧНОЙ БИОГРАФИИ ДМИТРИЯ ЧИЖЕВСКОГО

Создание биографии человека, а научной биографии учёного тем более, всегда было связано с определёнными идеологическими или культурологическими проектами: будем ли мы говорить о „Сравнительных жизнеописаниях” Плутарха, христианских житиях, всевозможных исповедях (Августин, Руссо, Лев Толстой) или же о государственных проектах по примеру серии „Жизнь замечательных людей”, украинской серии 70-80-ых годов прошлого века „Життя славетних”, польской серии биографий, издаваемых Обществом имени Оссолинских (Zakład Narodowy im. Ossolińskich), немецкой

серии биографий того, которую уже много лет ведёт издательство Rowohlt, и иных аналогичных изданий. Отдельно можно было бы также назвать психоаналитические биографии, но на них мы не будем останавливаться специально.

Две основные проблемы, с которыми сталкивались и продолжают сталкиваться авторы научных биографий (а псевдонаучных – и подавно) – это вопросы а) о чем нужно умолчать, то есть, о каких фактах и ситуациях не следует писать и б) как интерпретировать те или иные факты, часто сами по себе не укладывающиеся в задуманный проект. Первая проблема (умолчание фактов), скажем, отразилась практически во всех существующих биографиях Ивана Франко (за исключением, возможно, книги Ярослава Грицака „Пророк у своїй вітчизні”, Київ, 2006). Ярким примером второй проблемы (над-интерпретации фактов) может быть книга Тамары Катаевой „Анти-Ахматова” (Москва, 2007). Наконец, примером, который соединяет обе проблемы, я бы назвал книгу Владимира Березина о Викторе Шкловском, вышедшую в серии ЖЗЛ (Москва, 2014).

Несомненно, создание научной биографии Дмитрия Чижевского также упирается в обозначенную выше двойственность проблемы, но, в то же время, оно тесно обусловлено неким семантическим перекрёстком украинской, русской, немецкой культур, с которыми напрямую был связан учёный. В контексте таковых размышлений допустимо говорить о возможности написания биографий украинского, русского или же немецкого учёного Дмитрия Чижевского. Жизнь и материалы архивов Д. Чижевского разрешают подобные три реальных варианта, при этом часто мы имеем дело с противоречащим самому себе фактическим материалом. В частности, это касается писем соответственно русских и украинских корреспондентов Дмитрия Чижевского.

Уже опубликованные биографические материалы о Д. Чижевском (Оксана Блашків, Ирина Валявко, Вернер Кортхаазе, Владимир Янцен) прямо подтверждают сказанное выше. Но в ситуации с Д. Чижевским мы также сталкиваемся ещё с одним феноменом, который можно было бы обозначить „загадкой личности учёного”, основанной на своеобразном треугольнике: опубликованные научные тексты учёного не всегда согласуются с воспоминаниями о нём, а те в свою очередь часто противоречат находящейся в архивах

корреспонденции Д. Чижевского. Так, до сегодняшнего дня нет соответствующего объяснения существующей информации о сыне Д. Чижевского – Владимире, рождённом от французской актрисы (См.: *Життя – не просто існування. Листування Олекси Горбача (1946-1996)*. Львів, 2003, с. 853), не проінтерпретирована также своеобразная „дружба-вражда” в отношениях Д. Чижевского с Романом Якобсоном, которая, в свою очередь, может быть объяснена подозрениями Юрия Шевелёва о сотрудничестве Р. Якобсона с советскими органами госбезопасности и так далее.

Отдельную группу „загадок” Д. Чижевского составляют собственно его научные проблемы (интерпретация наследия Киевской Руси, творчество Григория Сковороды, интерес к мистике), а также история идей в славянской культуре, которой учёный систематически занимался всю свою сознательную жизнь. Научная биография Д. Чижевского, таким образом, должна учитывать и отражать обозначенные противоречия, интерпретируя их в двух измерениях: личностном (психологическом, относящемся только к Дмитрию Чижевскому как человеку) и историко-культурном (высвечивающем историю европейской культуры XX века в широком смысле этого слова).

• **Борзенко Олександр Іванович**, доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОСМИСЛЕННІ ОЛЕКСАНДРА БІЛЕЦЬКОГО

Теоретична спадщина Олександра Білецького досі не втратила своєї актуальності. Значний інтерес становить його розвідка „Про одне з чергових завдань історико-літературної науки (вивчення історії читача)”. Праця засвідчує відчутну залежність від кола ідей харківської філологічної школи. Учений спрямовує теоретизування Олександра Потебні у сферу практичного застосування. Задовго до появи школи рецептивної естетики Білецький визначає пріоритет читача в історико-літературному процесі. У концепції вченого вагому роль відіграє „уявний читач”, який віддзеркалює авторську готовність до діалогу, закладену в самому тексті твору.

Білецький застосовує також поділ на читачів, котрі є сучасниками автора, та читачів-нащадків. Він запроваджує категорію читача, який „нав’язує” творові власне сприйняття, активізуючи енергію співтворчості. Практичний підхід Білецького виявляється, зокрема, у виділенні різних типів читачів-нащадків: одні нав’язують творові ідеї, інші – образи. Нав’язування ідей відзначається переважанням етичного сприйняття над естетичним, коли читач „виправдовує” власні погляди апеляцією до мистецького твору (Білецький у зв’язку з цим дотепно зауважує, що виробити своє етичне розуміння значно легше, ніж обґрунтувати естетичну оцінку). Нарешті, справжньою знахідкою дослідника стає дефініція „читача, що взявся за перо” (цю методологічну пропозицію найбільш плідно використало українське літературознавство). Роздуми Білецького про „читача, що взявся за перо” цікаві також з огляду на теорію постмодернізму: на думку вченого, такі читачі активізуються в перехідні епохи, для яких властиві певна культурна пересиченість і невизначеність.

• **Маценка Світлана Павлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗАСАДИ МЕДІЄВІСТИЧНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА У ЛЬВОВІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГЕРМАНІСТИЧНОЇ МЕДІЄВІСТИКИ

У доповіді відзначено вагомий науковий доробок кафедри світової літератури (раніше – кафедра зарубіжної літератури) Львівського національного університету імені Івана Франка у сфері медієвістичного літературознавства. Хоча відповідна літературознавча школа не була створена, однак тут було закладено серйозне підґрунтя для вивчення літературних явищ західноєвропейського Середньовіччя, яке набуло свого продовження. Вказано, що цьому сприяла передусім публікація підручника „Історія Середніх віків та Відродження” М. С. Шаповалової, Г. Л. Рубанової, В. А. Моторного, який зазнав чотири редакції (1973, 1982, 1993, 2011). Доцент кафедри Галина Леонтіївна Рубанова, авторка розділу про літературу Середніх віків, у 2004 році опублікувала також „Історію світової літератури. Західноєвропейське Середньовіччя (III–XIV ст.)”. І хоча ці видання мають навчальний характер і швидше

популяризують західноєвропейську літературу зазначеного періоду, аніж пропонують оригінальне її наукове бачення, все ж їхня важлива роль полягає у формуванні точки зору на складний об'єкт, бо саме наше змінне в часі уявлення про нього зумовлює актуальність Середніх віків для сучасних досліджень, у нашій рецепції Середньовіччя полягає значимість медієвістики як науки. Вказано, що методологічно тлумачення літературних явищ Середньовіччя доцентом Рубановою Г. Л. близьке до праць А. Я. Гуревича, основоположника історичної антропології. Близьким історичу середньовічної літератури був і культурологічний підхід. У контексті розвитку сучасної германістичної медієвістики відзначено спрямованість вивчення літератури західноєвропейського Середньовіччя у Львові, її сприйняття і пізнання на обґрунтування її модерності. Для поглиблення уявлення про здобутки і недоліки історико-літературного викладу середньовічної літератури львівськими авторами залучено критичний „Огляд книжки „Історія зарубіжної літератури” Ігоря Качуровського.

• **Висоцька Наталія Олександрівна**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії світової літератури імені проф. В. І. Фесенко Київського національного лінгвістичного університету

(АВТО)БІОГРАФІЧНА ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ЯК ЗНАРЯДДА ДЕСАКРАЛІЗАЦІЇ КАНОНІЧНОГО АВТОРА („ТРАГЕДІЯ АРТУРА” А. ФІЛІПСА)

Внаслідок дії низки соціокультурних чинників біографічний піджанр „автор як персонаж” (див. П. Франссен, Т. Гонселаарс) отримав величезне поширення у сучасній біографістиці, причому одним з найулюбленіших його „героїв” виступає центральна для західного канону (Г. Блум) постать В. Шекспіра. У романі „Трагедія Артура” (2011) Артур Філіпс, якого дедалі частіше називають серед найбільш значущих прозаїків США останніх років, веде з читачем витончену гру навколо культової фігури Шекспіра. Твір Філіпса (що його маститі шекспірознавці характеризують як „видатний” (Дж. Шапіро) та „захопливий” – Ст. Веллс) гідно продовжує традицію американської Шекспіріани, яка нараховує понад два століття. Об'єкт гри – текст „невідомої” трагедії Шекспіра, наданий у книзі повністю (п'ять актів плюс науковий апарат), який являє собою

непересічну стилізацію під конвенції та мову елізаветинської (і, зокрема, шекспірівської) драми. Щодо основної (прозової) частини роману, їй надано форму „Вступу” до п’єси, котрий містить історію появи „Трагедії Артура”, яка водночас є історією особистісного та професійного становлення протагоніста – письменника Артура Філіпса. У доповіді зроблено спробу проаналізувати стратегії романного втілення гострих проблем сучасної гуманітаристики, таких як інституціоналізація канону, механізми функціонування літературного культу, розмитість граней між оригіналом і копією/підробкою в добу електронних технологій, кордони автофікціоналізації, тощо. Актуальність цих питань у сполученні з матрицею Bildungsroman’у і щедрою „приправою” з шекспірівських алюзій забезпечує смислову та естетичну насиченість зухвало провокаційного експерименту Філіпса.

• **Драненко Галина Флорівна**, доктор філологічних наук, доцент кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

РОЛАН БАРТ. МІФ ПРОТИ ВОЛІ

Серед представників гуманітаристики другої половини ХХ ст. постать Ролана Барта є поза всяким сумнівом непересічною. Винайдені й/або трансформовані ним концепти мають сьогодні широкий ужиток у літературознавстві: це самобутні тлумачення міфу, системи та структури, а також поняття конотації й денотації, кардинальних функцій і функцій-індексів оповідного тексту, ефекту реального, білого письма, типології расинівських просторів, смерті автора, розрізнення між текстом і твором, між втіхою від тексту та насолодою від тексту й баг. ін. Його праці були осередком „нової критики”, а твір „Нульовий градус письма” став справжнім маніфестом цієї течії. Р. Барт вирізнявся серед своїх колег свободою наукової думки, незалежністю по відношенню до всіх дослідницьких шкіл, незмінним бажанням іти незвіданими шляхами.

Вибір теми нашої доповіді обґрунтований тим, що перші кроки кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури часово співпали з появою перших критичних праць Ролана Барта. Окрім того, 2015 рік проголошений у Франції роком Барта, а сота річниця з дня народження видатного інтелектуала

ознаменувалася низкою праць, присвячених підсумкам його доробку й перспективам функціонування його концептів у сучасній гуманітарній науці. Серед цих новітніх видань важливе місце посідає, на наше переконання, інтелектуальна біографія вченого, створена відомим літературознавцем Тіфен Самойо (Tiphaine Samoyault, „Roland Barthes”, Seuil, 2015, 716 p.). Цей біографічний твір вписується в досить широку парадигму бартівських життєписів, але вирізняється тим, що його авторка бере до уваги досі неопубліковані тексти Р. Барта, а також особисті записи й, головне, щоденник у формі картотеки, який він писав протягом усього життя. Разом із тим, ця біографія має риси метабіографії, коли авторка міркує над вибором засобів її написання, які б не суперечили засадам бартівського письма. Адже сам учений створив саможиттєпис-трансгресію („Ролан Барт про себе”) й увів у науковий обіг поняття „біографема”.

Т. Самойо зазначає, що у своєму біографічному творі вона зовсім не має на меті коригувати попередньо видані життєписи шляхом додавання невідомих деталей життя Барта. Дослідниця відкидає також метод тлумачення життя суб'єкта біографії крізь його творчість, оскільки „він сполучає дві різномодні реальності, забуваючи показати, як вони конкурують, зіштовхуються й руйнують одна одну” (стор. 35). Авторка життєпису прагне передусім „осягнути зустріч, подекуди конфліктну, прожитого та написаного протягом існування письменника й інтелектуала” (стор. 35). При цьому як основний тип біографічного тексту Т. Самойо обирає аргументацію, яка слугує їй для обґрунтування виборів, котрі постають перед ученим упродовж його життєвого шляху та які детермінують його письмо й написане. Так, цікавим у цьому плані є розділ, присвячений ролі російських формалістів у формуванні теоретичного доробку французького науковця.

Інтелектуальна біографія відрізняється від звичайної біографії тим, що бере за основу не життєвий шлях протагоніста життєпису, а історію з'яви його *Твору* як сукупності вироблених ним ідей і концептів та впливів інтелектуального простору певної доби на творчість суб'єкта біографії й *vice versa*. Отже, мета нашої наукової розвідки – на матеріалі біографічної прози Т. Самойо про Р. Барта висвітлити намір інтелектуально-біографічного проекту та поетологічні засоби його реалізації, а також окреслити наратологічні прийоми (де)міфологізації об'єкту біографічного тексту, виділити типи застосованих для цього дискурсів.

Літературознавча історіографія

• **Borkowski Andrzej**, doktor, adiunkt w Katedrze Antropologii Dzieła Literackiego i Germanistyki Instytutu Neofilologii i Badań Interdyscyplinarnych, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (Siedlce, Polska)

O HISTORIOGRAFII POLSKIEGO BAROKU

Celem prezentowanych badań jest prześledzenie przemian refleksji naukowej nad literaturą polskiego baroku oraz wskazanie miejsc wspólnych oraz rozbieżności, jakie pojawiają się w ocenach tej epoki na gruncie rodzimego literaturoznawstwa. Historiografia polskiego baroku sięga początków wieku XIX, chociaż jego krytyczna recepcja ujawniła się z przemożną siłą w okresie oświecenia. Polscy autorzy w XVIII w. nie szczędzili zwłaszcza słów krytyki pod adresem takich zjawisk jak sarmatyzm. Nie był to jedyny prąd kulturowy w obrębie polskiego baroku. Było to jednak zjawisko na tyle wyraziste, że na długie lata zamknęło ten okres w ciasnej perspektywie ideologii szlacheckiej. Nie dziwi zatem fakt, iż literatura tego czasu już u początków refleksji historycznoliterackiej postrzegana była jako „zepsuta”. Z czasem te negatywne opinie, proporcjonalnie do przyrostu wiedzy o epoce oraz powiększającego się dystansu historycznego, uległy słusznie dewaluacji.

Wyrazisty obraz polskiego baroku prezentuje wielokrotnie wydawana synteza Czesława Hernasa. Całość wzbogacają aktualizowane wskazówki bibliograficzne, które dają ogólną orientację co do zakresu prowadzonych prac naukowych oraz zasadniczych koncepcji badawczych. Według tych ustaleń zainteresowania epoką należy już umieścić na progu XVIII w. O upadku literatury tego czasu, rozmaicie periodyzowanej (Michał Wiszniewski, 1650-1670, Kazimierz W. Wójcicki, 1621-1750, Edward Dembowski, 1600-1770), pisał Feliks Bentkowski (1781-1852). Swego rodzaju przełomowe dla recepcji literatury barokowej stały się opinie Adama Mickiewicza (1798-1855) głoszone podczas prelekcji paryskich (1840-1844), który podkreślał rozliczne walory tekstów barokowych, odwołując się m.in. do kazań ks. Piotra Skargi, a zwłaszcza *Pamiętników* Jana Ch. Paska. W drugiej połowie XIX w. polski romanista zmarły we Lwowie Edward Porębowicz (1862-1937) użył określenia styl barokowy określając w ten sposób walory poetyckie twórczości Jana Andrzeja Morsztyna (*Andrzej Morsztyn. Przedstawiciel baroku w poezji polskiej*, 1893). U schyłku XIX i na początku XX w. dominują jednak mniej przychylne oceny literatury

i kultury tego czasu wystawiane przez takich badaczy jak Piotr Chmielowski (1848-1904), profesor Uniwersytetu Lwowskiego, czy Stanisław Tarnowski (1837-1917), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Terminu barok używał Aleksander Brückner (1856-1939), którego ujęcia syntetyczne (*Dzieje literatury polskiej*, t. 1-2, 1903), opracowania encyklopedyczne (*Encyklopedia staropolska*, t. 1-2, 1937-1939), jak też edycje tekstów źródłowych (m.in. Waław Potocki: *Ogród fraszek*, 1907) ujawniły obfitość i różnorodność zjawisk literackich tego czasu. Termin ten pojawia się również w podręcznikach *Historia literatury niepodległej Polski* (1908) Ignacego Chrzanowskiego (1866-1940), jak też Stanisława Dobrzyckiego (1875-1931) *Literatura Polski niepodległej* (1927). Artystyczny wymiar literatury barokowej był przedmiotem badań m.in. Roman Pollaka (1886-1972), który rozwijał refleksję na temat tekstów XVII i XVIII w. perspektywie kategorii wöflflinowskich (*Od renesansu do baroku*, 1923). Zagadnienie stylu barokowego badali również, żyjący w latach 1895-1935, Mieczysław Hartleb (*Początki poezji barokowej w Polsce*, 1928), Róża Fischerówna (*Samuel Twardowski jako poeta barokowy*, 1931), Juliusz Kleiner (1886-1957) w pracy *Zarys dziejów literatury polskiej* (1932). W szerokiej perspektywie porównawczej o baroku pisał Julian Krzyżanowski (1892-1976), który podkreślał wartość artystyczną literatury tego czasu (*Historia literatury polskiej. Alegoryzm – preromantyzm*, 1939). Spór o barok przybrał na sile w drugiej połowie XX w. Pojawiły się koncepcje, które kwestionowały istnienie osobnej epoki (Kazimierz Budzyk – 1911-1964, Jan Dürr-Durski – 1902-1969), czemu przeciwstawiali się m.in. Julian Krzyżanowski, Wiktor Weintraub (1908-1988).

Współcześnie w Polsce funkcjonuje kilka syntez literatury barokowej, z których najbardziej wyczerpująca jest wielokrotnie wznawiana praca *Barok* (1972) Czesława Hernas (1928-2003). Pośród innych ujęć należy wymienić syntezę *Barok* (wyd. II 1987) Alojzego Sajkowskiego (1921-2003) i *Barok – epoka przeciwieństw* (1993) Janusza Pelca (1930-2005). Epoka baroku była w ostatnich dziesięcioleciach przedmiotem ożywionej dyskusji („Poezja” 1977, nr 5-6) oraz jest w ostatnich latach szczególnie intensywnie eksplorowana przez historyków literatury. Świadczy to, jak się wydaje, o niesłabnącej atrakcyjności poznawczej literatury, kultury, historii tego okresu. Warto prześledzić, w jakich kierunkach

zmierzają najnowsze badania naukowe nad epoką oraz na jakich fundamentach metodologicznych są one osadzone.

Z perspektywy najnowszych ustaleń badaczy jasno wynika, że jest to czas przesilenia, przełomu cywilizacyjnego, a także swoistego przedproża naszej współczesności, co ujawnia się także w szeroko rozumianej literaturze. Dokładniejsza penetracja tekstów literackich, edycje źródeł oraz interpretacje mogą przynieść wiele pożytku dla lepszego zrozumienia przemian kulturowych i mentalnych zachodzących na Starym Kontynencie na przestrzeni ostatnich kilku wieków. Barok w Polsce w tej perspektywie pozostaje nadal epoką do pełniejszego odkrycia, gdyż duże zasoby tekstów źródłowych czekają nadal na opracowanie, a niektóre edycje wymagają uzupełnień i ponownego wydania.

• Бовсунівська Тетяна Володимирівна, доктор філологічних наук, професор кафедри зарубіжної літератури Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОГНІТОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ІСТОРИЧНОГО ШЛЯХУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Сучасний стан літературознавчої методики та термінологізації можна охарактеризувати як кризовий на тій підставі, що різноманітні термінологічні системи прагнуть описати літературне явище, але не прагнуть його вичерпати (на відміну від попередніх радянських традицій, де вимога вичерпності описуваного явища стояла жорстко), що полишає простір для сумнівів у кожній запропонованій методиці. „Недовичерпане явище” породжує не просто сумніви, а й прагнення конкретизувати його, звідси численні тавтологічні терміни, які нічого не прояснюють, а тільки примножують вже активовані неузгодження. Наприклад, ще донедавна домінувала постмодерна критика, але нині вона стала втіленням „культури наших батьків”, за визначенням А. Кербі. Сучасник бачить її разючі прогалини, легко визначає її слабкі місця та породжені нею викривлення. В умовах постнекласичної науки літературознавство вступає на шлях експериментального випробування застарілих систем та кодів, безупинно трансформуючись та синкретизуючись із іншими науками у найдовільніших композиціях.

Синкретичне спрямування новітньої літературної критики відзначалось багатьма дослідниками, зокрема О. В. Червінська зауважувала: „Сучасна наукова практика, завдяки залученню до її студіювань фантастичних технічних можливостей, буквально санкціонує поживалення обміну продуктивними думками між своєю аналітичною традицією та контекстом різноманітних дискурсивних течій за її межами”. Впорядкування сфери літературознавства можливе сьогодні лише за умови захоплення в поле його впливу інших дисциплін, зокрема тих, які спираються на дослідження психо-фізіологічних закономірностей у формуванні людської свідомості (зادля надання думці ґрунтовної мотивації). Отже, одним із напрямів встановлення нового літературознавчого гешталту з більш мотивованою термінологічною системою може стати залучення когнітології у всьому її розмаїтті.

Зміни в галузі людського мислення та, відповідно, поведінкових кліше – глобальні. Якщо раніше „нелінійне” мислення становило виняток було притаманне лише деяким науковцям, то нині воно стає набутокм мас. Уявлення про світ як детермінований хаос, прагнення створити „відкриту” (за У. Еко) систему аналітики цього нового світу підносить на перше місце науки про *cogito* та *psyche* як дослідну складову будь-якої методики пізнання. Закони мислення та закони літератури є породженням одного й того самого людського мислення, отже їхня взаємозумовленість та наскрізна детермінованість має бути використана літературознавцями.

• **Бортнік Жанна Іванівна**, аспірантка кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, старший викладач Луцького педагогічного коледжу

МОНОДРАМА ЯК ОБ’ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОЇ ТА КРИТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ: ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Термін „монодрама” протягом тривалої історії свого існування використовувався авторами, критиками, літературознавцями та мистецтвознавцями для позначення наявності одного персонажа у творі, одного актора на сцені, демонстрації монологічності мовлення (формально-технічні ознаки) та передбачав наявність високого рівня драматизму. Монодрама стала об’єктом для теоретичної та критичної

рефлексії і продемонструвала особливе зацікавлення театрознавців, психологів, соціологів тощо. Її розглядали як театральний, психотерапевтичний, музичний жанр, художньо-комунікативну та рецептивну стратегію, механізм перетворення театру, форму суб'єктивності, особливий погляд на дійсність та мистецтво тощо – все, що передбачає втілення, демонстрацію чи розгляд проблеми крізь призму єдиної свідомості „єдиного суб'єкта дії”. В історії літератури монодраму ототожнювали з драматичним монологом, поемою, ліричною драмою, п'єсою з однією дійовою особою. У літературознавчих словниках значення терміна почасти подано через змішування літературознавчого і театрознавчого дискурсів. Дослідження монодрами дають можливість говорити про те значення, якого набуває цей жанр у загальній картині відображення світу в свідомості людини. Феномен монодрами як культурно-історичного явища проявився через реалізацію її компенсаторної функції: монодрама стає *індикатором* прагнення людини зберегти автентичне Я, проявом її абсолютного права на „его”-вираження. Це дає можливість досліджувати монодраму, залучаючи психологічну, соціологічну, театральну та ін. методології.

• **Волковинський Олександр Сергійович**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МЕТОДОЛОГІЧНА ІСТОРІОГРАФІЯ ЕПІТЕТА: ФОРМАЛІСТСЬКІ ВИМІРИ

Формування науки про епітет визначають два важливих етапи: 1) завершення класичного періоду (кінець XIX – початок XX ст.; Ф. Міклошич, О. Потебня, О. Веселовський, А. Горнфельд та ін.); 2) виникнення і наукове лідерство формалізму (кінець 1910-х років – початок 1930-х років; В. Жирмунський, Б. Томашевський, В. Шкловський та ін.).

Уже на дочасній стадії формування формалізму спостерігається загострена і пильна увага з боку його речників до теорії епітета.

Характерно, що В. Шкловський у ранній роботі „Воскресіння слова” (1914) серед засобів словесного оновлення чільне місце відводив саме епітетові. В анотованому викладі змісту статті

автор зазначає: „Слово-образ і його скам'яніння. Епітет як засіб оновлення слова. Історія епітета – історія поетичного стилю”.

У маніфесті формалізму „Мистецтво як прийом” (1917) В. Шкловський тлумачить мистецтво як реалізацію двох прийомів – одивнення й ускладнення форми. На перетині цих двох прийомів міститься ускладненість поетичних епітетів, які зупиняють увагу реципієнта на незвичних поєднаннях означення й означуваного.

Б. Томашевський вводить поняття „поетична морфологія” („Теорія літератури. Поетика”, 1925). За цією категорією передбачається можливість визначення специфіки тієї чи тієї літературної епохи. Одним із головних показників поетичної морфології Б. Томашевський визначає епітет.

Досягнення формалістського осмислення епітета узагальнюються В. Жирмунський в окремій праці „До питання про епітет” (1931), де принципово розмежовується епітет і логічне означення.

Звернення до ідей В. Жирмунського і Б. Ярхо дозволяє введення такої категорії як „епітетний коефіцієнт”, що передбачає кількісне співвідношення епітетних структур і словесного корпусу тексту.

Загалом формалістська концепція суттєво зміцнила методологічні засади і розширила теоретичні горизонти дослідження епітета. Попри інтенсифікацію уваги гуманітарних наук до спадщини формалізму, історіографічні особливості формалістської теорії епітета не отримали ще спеціальних досліджень.

• Гальчук Оксана Василівна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри світової літератури Київського університету імені Бориса Грінченка

УКРАЇНЬСКА АНТИЧНІСТЬ У КРИТИЧНІЙ РЕФЛЕКСІЇ XX – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЕТАПИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ.

Із формуванням традиції сприйняття українською літературою античності як своєрідного типу інтертексту поставала і її критична рецепція. Духовні й художні ідеї античної культури, імплантовані в дискурс нашого письменства, породили явища, для означення яких науковці послуговуються терміносполуками „традиція звернення до античних джерел” (М. Майстренко), „національна школа художнього й наукового

освоєння античності” (О. Турган), „історія і типологія українсько-грецьких літературних зв’язків” (Ю. Микитенко), „концепція античності” (Б. Баглай-Соляник), „український літературний рецепційний дискурс античності” (К. Буслаєва), „українська античність” (А. Содомора, Т. Лучук та ін.).

Історія новітньої критичної рефлексії явищ освоєння античної художньої спадщини стала відображенням загальних тенденцій сприйняття таких проблем, як класична спадщина, особливості міфопоетики, вивчення інтертекстуальних зв’язків тощо.

Тенденції кожного з етапів критичної рефлексії феномену української античності є відображенням синусоїди розвитку вітчизняного літературознавства загалом: для першого етапу (1920-і роки) характерною є, з одного боку, активна критична рецепція української античності в контексті обґрунтування ідей європеїзму та визначення культурно-естетичних орієнтирів, а з другого боку, з початком „інвективного” періоду утвердження соцреалістичного канону зміщення на периферію досліджень. Спад критичної рефлексії й поодинокі дослідження в материковій Україні та переміщення вектору „античних” студій у діаспору спостерігається на другому етапі (з 1928 до кінця 1950-х років). Тенденцією третього періоду (з 1950–1990-х рр.) є певна реконструкція знань про українську античність, яка разом із реконструкцією радянської ідеології. З останнього десятиліття ХХ ст. і до тепер триває четвертий етап, якому властиві повернення до естетичних засад наукового аналізу, поліметодологічність, посилення уваги до типологічних узагальнень художніх явищ, актуалізація інтертекстуальних досліджень тощо.

• **Дзик Роман Анатолійович**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

НАУКОВЕ ПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ЯК ОБ’ЄКТ ІСТОРІОГРАФІЇ

(„ВОПРОСЫ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ”, 1966–1991)

Наукова періодика – невід’ємна складова літературознавчого процесу. Завдяки достатньо усталеним вимогам формат наукової статті передбачає гранично стисле, концентроване

формулювання, а також оперативне реагування на відповідний часовий стан літературознавчого континууму. Тому наукова періодика виступає майданчиком для апробації, а відтак і обговорення оригінальних концептів, що надалі можуть бути розгорнуті до більших масштабів. Завдяки цьому вона представляє надзвичайно органічний, але не надто ще поцінований з цього погляду об'єкт для літературознавчої історіографії.

Український республіканський міжвідомчий збірник „Вопросы русской литературы” почав виходити з 1966 року. Згідно редакційного плану щорічно мало з'являтися по три випуски об'ємом 10 друкованих аркушів. Зрозуміло, що упродовж чвертьстолітньої історії зазначена періодичність змінювалася, як змінювався сам формат видання та його оформлення. Перший випуск збірника був присвячений російській класичній літературі, другий – радянській літературі, третій – питанням теорії літератури і художньої майстерності російських письменників. Надалі ці три вектори визначатимуть зміст кожного наступного випуску загалом. Важливо, що в редакційній передмові до першого випуску наголошувалося на увазі до питань літературознавства і вишівської методики викладання літератури, а також підкреслювалася специфіка даного видання, що мала втілитися в регулярній публікації матеріалів з російсько-українських літературних зв'язків. Природно, що первісний задум, назагал послідовно витримуваний протягом усього періоду існування видання під означеною назвою, зазнав певних трансформацій і розширень. Так, можна говорити про появу матеріалів, присвячених зв'язкам російської літератури зі світовою. Безпосереднім прикладом інструментарію літературознавчої історіографії слід вважати рубрики рецензій, оглядів, наукової хроніки. Варто нагадати, що традиційно для наукової періодики радянського періоду редакційна політика часто відчувала на собі вплив загальної політики держави. Зокрема, це відображалося у традиційності рубрики „В. І. Ленін і російська література”, яка, власне, сьогодні й представляє надзвичайно цінний історіографічний об'єкт, де літературознавча історіографія перетинається з історіографією як такою.

• **Кузьма Оксана Юріївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ужгородського національного університету

ЮРІЙ БОЙКО – ШЕВЧЕНКОЗНАВЕЦЬ

Розвиток української літературознавчої думки в еміграції позначений досягненнями таких визначних учених, як Л. Білецький, В. Державин, Г. Костюк, Ю. Лавріненко, М. Павлишин, І. Фізер, Д. Чижевський, Ю. Шевельов та ін. До розбудови еміграційного літературознавства долучився і Ю. Бойко-Блохин – визначний український учений, театрознавець, професор Українського Вільного Університету в Мюнхені, громадський і політичний діяч, член Проводу ОУН, літературний критик.

Ю. Бойко зробив свій вагомий внесок у різні сфери української гуманітаристики. Є автором праць різноаспектної тематики („Основи українського націоналізму”, „Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури”, численні статті з проблем творчості І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, Миколи Хвильового, В. Підмогильного та ін.).

У різноманітні наукових студій професора Ю. Бойка особливо вирізняються дослідження, присвячені творчості Т. Шевченка. Праця „Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури” достатньою мірою представляє характер літературного критицизму вченого, дозволяє окреслити ключові критерії його літературознавчих оцінок у контексті досягнень українського шевченкознавства.

Важливими для осмислення методології Ю. Бойка є й праці Д. Тетериної-Блохин, О. Олійник, М. Ільницького, В. Мельника та ін., в яких акцентується на особливостях літературного критицизму дослідника, наголошується на його ролі в розвитку еміграційного літературознавства.

Шевченкознавчі дослідження Ю. Бойка характеризуються увагою до естетичних аспектів творчості Т. Шевченка, прагненням простежити світоглядні і стильові засади художнього мислення автора. До аналізу творчості поета критик застосовує типологічний підхід, прийоми психологічного та біографічного методів.

Хоча шевченкознавчі дослідження Ю. Бойка не увійшли свого часу в широкий науковий обіг українського

літературознавства, все ж і сьогодні вони сприймаються як справжній зразок глибокої аналітики, ґрунтовного вивчення художніх явищ національного мистецтва слова.

• **Левчук Юлія Олександрівна**, аспірантка кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ЛЕСЕЗНАВСТВО КІНЦЯ ХХ СТ. – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: ЖАНРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Леся Українка – одна із найбільше досліджуваних українських авторів. Така посилена увага до постаті письменниці корелюється зі стійким інтересом до феномену Т. Шевченка та особи І. Франка. Запровадилася традиція шевченкознавчих, франкознавчих та лесезнавчих студій, тривалість та якість яких дають підстави говорити про однойменні наукові напрями у літературознавстві.

Творчість Лесі Українки ставала об'єктом наукового сприйняття в різних аспектах: художні мотиви, ідейне наповнення текстів, естетика, джерела творчості, філософське підґрунтя творів, літературні зв'язки тощо. У царині жанрів дослідники працювали не менш активно, при чому почався цей процес ще за життя Лесі: І. Франко, М. Євшан, В. Петров, М. Зеров, М. Драй-Хмара, Б. Якубський, П. Хропко, О. Бабишкін, Л. Дем'янівська, І. Денисюк, Л. Кулінська, Б. Мельничук, Л. Міщенко, Т. Третяченко, О. Рисак, та ін. студіювали жанри у творчому доробку письменниці і як самостійні об'єкти досліджень, і як один із аспектів у поєднанні, приміром, з ідейною складовою.

У науковій розвідці пропонуємо зосередити увагу на дослідженнях періоду незалежної України. Мотивуємо вибір саме цього етапу в лесезнавстві появою чималої кількості альтернативних поглядів на природу творчості Лесі Українки загалом і на особливості жанрової архітекτονіки зокрема.

Дослідники останніх двох десятиліть викликають інтерес з огляду на їхні незаідеологізовані трактування творчих інтенцій авторки, закодovаних у текстах і у жанрах. У цьому аспекті вартими уваги є дослідження В. Агеєвої, Н. Балабухи, С. Винар, О. Вісич, О. Головій, Т. Гундорової, Ю. Десятової, О. Забужко, І. Захарчук, М. Кадубіної, С. Кочерги, Т. Левчук, О. Лещук, Н. Малютіної, М. Моклиці, В. Панченка, Т. Сverbілової, В. Сірук, Л. Скупейка, А. Ткаченка, С. Хороба та ін.

• **Паладян Крістінія Іванівна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА РЕЦЕПЦІЯ РУМУНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО ВІРША

Доповідь присвячено вивченню румунських і українських досліджень про вільний вірш. Проаналізовано стан вивчення румунського та українського верлібру ХХ – початку ХХІ століття, висловлено загальні міркування щодо його досягнень та проблем, детально розглянуто студії сучасних віршознавців. Досліджено праці з історії і теорії віршування, монографії і статті про поетів-верлібристів, навчальні посібники, підручники і словники. Показано, що перші спроби наукового осмислення вільного вірша і в українській, і в румунській версифікації належить поетам, які впровадили такий спосіб віршування (поетичну характеристику верлібру подав А. Мачедонскі у творі „Нінов”, особливості цієї ж форми описала Леся Українка у відомій поезії „Уривки з листа”).

Виявлено, що краще вивчений український вільний вірш. Сучасне українське віршознавство демонструє широкий спектр досліджуваних проблем про що свідчить значна кількість ґрунтовних робіт українських дослідників. Про український верлібр писали Г. Сидоренко, С. Кормілов, Б. Бунчук, А. Ткаченко, М. Сулима, Н. Костенко, А. Підпалій та Н. Науменко. Н. Науменко належить монографія про український вільний вірш „Серпантинні дороги поезії : природа та тенденції розвитку українського верлібру”.

Свою історію вивчення має і румунський верлібр. Про перші спроби вивільнити вірш від просодичних норм писали поети А. Мачедонскі, О. Денсушіану та Трістан Тцара. Своєрідний підхід до вивчення румунського вільного вірша засвідчено у монографіях Л. Гальді та Л. Куруча. Найґрунтовніше та найповніше дослідження форм румунського верлібру подав В. Стрейну у монографії „Versificația modernă” („Модерна версифікація”).

Простежено, що дослідники румунського верлібру спираються на французькі теоретичні праці, у роботах українських віршознавців, здебільшого, враховано досягнення російських та німецьких віршознавчих шкіл.

• **Редчиць Тетяна Вікторівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Черкаського державного технологічного університету

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНТЕРМЕДІАЛЬНИХ СТУДІЙ В УКРАЇНІ

У новітній історії вітчизняної науки про літературу дедалі помітніше місце посідають інтермедіальні студії.

Своїм корінням феномен інтермедіальності сягає *синкретизму* архаїчних форм мистецтва, споріднений із ідеєю „*синтезу мистецтв*” західноєвропейських романтиків. Саме в добу романтизму у літературознавство уперше вживається поняття „інтермедіальність” (С. Кольридж, 1812). Після виходу 1965 року монографії Д. Хігінса, термін *intermedia* як позначення „медіа-гібридності”, поступово утверджується в терміносистемі гуманітаристики. Завдяки знаковій статті А. Ханзена-Леве (1983) було конкретизовано зміст терміну „інтермедіальність” як способу організації тексту за допомогою взаємодії різних видів мистецтв.

На сьогоднішній день термін має декілька „модальностей” (Ол. Тімашков). Його вживають передусім на позначення особливої авторської стратегії, що реалізується на рівні художнього образу, художнього коду, художнього синтезу (Ол. Тімашков), а також специфічного способу аналізу окремого художнього твору та мови художньої культури.

Попри те, що передумови для вивчення інтермедіальності склалися ще на початок 1980-х рр., дослідження такого спрямування розпочалися лише в останні 10–15 років – як на теренах західного літературознавства, так і в східноєвропейському інтелектуальному середовищі.

В українському літературознавстві інтертекстуальність – як новітня наукова методологія – застосовується найчастіше для „перечитування” творчих доробків митців кінця IX – перших десятиліть XX ст.: Лесі Українки (С. Кочерга), Миколи Хвильового (І. Драч), Т. Осьмачки (Н. Лисенко). Вивчаються також інтермедіальні аспекти новітньої української літератури (В. Просалова, 2014). Спостерігаються окремі спроби дослідження „взаємодії мистецтв” в доробках зарубіжних митців: Вірджинії Вульф (Г. Батюк), Г. фон Додерера (Т. Редчиць) та ін.

Однак — попри відзначені досягнення — теорія інтермедіальності усе ще перебуває на стадії становлення, і справжній розмаї інтермедіальних студій в Україні ще попереду.

• **Семків Ростислав Андрійович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри літературознавства Національного університету „Кієво-Могилянська Академія”

ЧИ МОЖЛИВА/ДОЦІЛЬНА

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ САТИРИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ?

Надзвичайна складність узагальнень в епоху занепаду великих наративів проблематизує укладання цілісних історій національних літератур. Вихід, цілком можливо, полягає в пропозиції „малих історій”, котрі зберігатимуть умовну хронологічну тяглість, рівночасно концептуалізуючи певний погляд на спонуки до художньої творчості. Висміювання, витворення необхідних для цього комічних образів можна вважати доволі окресленими мотиваціями художнього, проте риторично наснаженого письма.

Літератури колись колонізованих націй, серед яких і українська, використовують сатиричну складову для побудови культурного опору дискурсу метрополії. З іншого боку, імперська культура не лише сатиризує, висміює спроби колонізованої нації мати власний літературний голос, але й спокушає письменників такої нації до самовисміювання (І. Котляревський, М. Гоголь). Однак, сатира загалом може бути нівельована у дискурсі карнавального бурлеску, як його бачить М. Бахтін, а тому нав’язаний культурі ззовні сатиричний образ її самої часто залишається амбівалентним. Колонізована література через свою маргінальність якраз і схильна продукувати радше бурлескні, ніж сатиричні, образи. В українській літературі традиція бурлеску тягнеться від давнього фольклору до низового бароко мандрованих дяків й далі — до І. Котляревського, С. Руданського, О. Вишні й до наших днів. Проте чи завжди переростає бурлеск цих та інших авторів у сатиру?

Окрема історія української сатиричної літератури була б цікавою реплікою у спробі децентрувати й переосмислити національний літературний канон. Проте, чи можливо написати

історію української літературної сатири? Яку роль при цьому відіграватиме бурлеск? І в яких пропорціях функціонували ці дві та інші форми комічного в їх історичній тягlostі?

• **Сподарець Надія Вікторівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКАЯ ИДЕНТИФИКАЦИЯ МОДЕРНИЗМА СЕРЕБРЯНОГО ВЕКА: СТРАТЕГИЯ СМЕНЫ ДИСКУРСИВНЫХ ФОРМАТОВ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Очевидно, что стратегии и форматы типологической идентификации в литературоведении мотивированы методологическим базисом исследования. Смена научных парадигм обуславливает изменения в дискурсивном формате и категориальных рядах исследований.

Эту методологическую сентенцию проиллюстрируем на примере анализа историографии работ по литературному модернизму Серебряного века.

Базовым для литературоведения стал формат локально направленной идентификации творчества русских писателей-модернистов, который был задан самими символистами, акмеистами, футуристами и их первыми критиками. В работах советских литературоведов, подчиненных реализмоцентристской концепции литературного процесса, концепт и номинация „литературный модернизм” не характеризовались терминологической конкретностью и художественно-эстетической отнесенностью. Ведь модернистского искусства в это время рассматривалось в горизонте идеологических показателей и потому определялось как творчески упадническое.

В постсоветское время литературоведческая идентификация модернизма в русистике разворачивается на новых *теоретико-методологических основаниях*. Аналитика модернистской литературы в аспекте структурной поэтики постепенно дополнялась методами, ориентированными на литературный, биографический и культурно-исторический контексты. Творчество писателей-модернистов, отдельные их произведения получали оценку в широкой системе типологических связях с мировым искусством, при этом постепенно изменялся формат литературоведческого дискурса, заданный новыми

методологическими принципами категоризации и типологизации литературного наследия русских модернистов. Очевидными стали факты наличия *сверхсистемности*, выходящей за рамки концептуальных и поэтологических парадигм отдельных литературных направлений. Анализ историко-литературоведческих работ по проблематике литературного модернизма в России позволяет констатировать тенденцию к типологическому охвату данного явления с акцентированием его внутренней целостности. Феноменология этой целостности, как и пути ее исследования, остается открытой научной проблемой. Нами выдвинута гипотеза, что при типологической идентификации творчества русских поэтов-модернистов актуальным представляется обращение к категории „тип литературного сознания”, структурные параметры и функциональный потенциал которой в рамках литературоведческого дискурса позволяют зафиксировать феноменологию переходности литературного процесса от классики к нонкласике.

• **Тутянін Костянтин Олексійович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПРОФЕСОР О. В. КЕБА

ЯК ДОСЛІДНИК ТВОРЧОСТІ АНДРІЯ ПЛАТОНОВА

Монографія про творчість Андрія Платонова (2001) – одна з основних праць професора Олександра Володимировича Кеби з Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Присвячена вона творчості Андрія Платонова у контексті світової літератури ХХ століття.

Таку тему, зважаючи на яскраву художню та ідейну своєрідність оповідань та романів російського письменника, доречно розглядати у типологічному ключі. Саме такий характер її розгляду і обирає дослідник. Виявити типологічно подібні риси у творчості Платонова і Франца Кафки, Джеймса Джойса, і в жодному випадку не порушити специфічну художню тональність кожного з них – завдання не з легких. Автору монографії про Платонова багато в чому вдається вирішити його завдяки намаганням системно розглянути основні моменти їх творчості. Так, Кафка і Платонов зіставлені і на рівні

філософсько-естетичних домінант їх художніх світів (спільним для них вважається усвідомлення важливості проблем смислу життя людини), і на рівні концепції особистості (важливим для обох визначений феномен психологічної індетермінованості та релятивності особистості), і на рівні художньої побудови їх світів (йдеться про гротескове зіткнення „звичного” та „аномального”, опору на умовно-символічний сюжет, творення власних світів-міфів). Все це і дає змогу авторові дослідження О. В. Кебі зробити висновок про спільний для цих митців відхід від реалістичної традиції і про можливість розглядати їх творчість як типологічно подібні варіанти модерністського мистецтва ХХ століття.

Цілком виправдано автор монографії розширює також коло типологічно близьких Платонову письменників за рахунок аналізу жанрових пошуків в літературі ХХ століття. Мова в нього йде про утопічне та антиутопічне в структурі творів Платонова та Германа Гессе і Карела Чапека, про неоднозначне використання елементів приповісті у Платонова та Вільяма Голдінга і Миколи Хвильового.

Цінність монографії надає також намагання її автора поставити творчість Платонова у власне філософський (філософсько-естетичний) контекст європейської думки. Адже домінантою творчості Платонова є художньо-філософське осмислення життя як універсального феномену. Звідси – паралелізм ідей Платонова та представників „філософії життя” і також напружений діалог між ними. Тому виправданою є увага автора монографії про Платонова до ідей О. Шпенглера про „органічну природу життя”, увага до інтуїтивізму А. Бергсона та роздумів Ф. Ніцше про надлюдину, зіставлення світогляду Платонова із філософією екзистенціалізму.

Таке коло питань, розглянуте у монографії О. В. Кеби, не вичерпує тему, а скоріше визначає перспективи нових досліджень.

• **Felten Agnès**, doctorante à l'Université de Nantes en littérature comparée (Nantes, France)

RENOUVELLEMENT DU MYTHE DANS LA POESIE DE BYRON, SCHILLER ET MUSSET

Le rôle des mythes en littérature comparée n'est plus à démontrer. Il convient de rappeler que le mythe peut être considéré comme

l'origine de toute histoire. L'histoire étant le fondement des écrits, il faut aussi se demander comment il est possible d'intégrer les mythes dans d'autres histoires. Le plus surprenant à la base recommandé par Aristote est l'usage de la mythologie sous sa forme la plus épique et la plus aboutie, c'est-à-dire en poésie. Le poète est celui qui raconte des histoires. L'aède qui s'accompagne avec une lyre et narre des histoires, qui font naître un plaisir incommensurable dans l'imaginaire de l'auditoire, vient poser une pierre fondatrice dans l'histoire de l'oralité littéraire. Toute histoire, à l'origine, est faite pour être écoutée. De là, sans doute, existe une parenté entre le conte, d'essence orale et la poésie. Par la suite, les histoires, fondées sur les mythes deviennent également dignes d'intérêt. La fascination pour l'histoire et le mythe correspond aux structures de l'imaginaire. Certains mythes fondateurs ou des origines viennent agrémenter toute forme de poésie. On sait que les poètes de l'Antiquité ainsi que ceux de la Renaissance construisent leur poésie sur le mythe et qu'il possède un caractère indispensable à toute forme de récit. Le XIXe siècle peut être considéré comme le siècle de la poésie. Celle-ci renouvelle les topoï en se fondant notamment sur une nouvelle utilisation du mythe. Nous allons nous demander quel est l'intérêt de revenir sur le passé antique et sur l'utilisation du mythe en particulier. Comment certains poètes romantiques phares ont-ils réussi à se fonder sur des mythes anciens et aboutir à une nouveauté indéniable, voire révolutionnaire?

• **Яровенко Тетяна Сергіївна**, кандидат філологічних наук, викладач української літератури, Харківський медичний коледж Харківського національного медичного університету

ІСТОРИОГРАФІЯ МАЛАНЮКОЗНАВСТВА: РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ОСЕРЕДКИ

Вітчизняне маланюкознавство структурно складається із діаспорного та материкового варіантів, які мають тісні взаємозв'язки. Історіографічне вивчення формування цього літературознавчого напрямку дозволило визначити провідну роль і функцію у процесі його становлення дослідницьких стратегій, розроблених вченими незалежної України.

Інтеграція особистості й творчості Є. Маланюка в культурну й літературознавчу сферу України започаткована у 1990-х рр.

публікаціями словацького україніста М. Неврлого та І. Дзюби, які окреслили основні стратегічні проблеми цієї галузі літературознавства. У цей же період у популяризації творів Є. Маланюка, їх аналітичному осмисленні активну участь беруть Т. Салига (Львів) і Л. Куценко (Кіровоград). Відбувається відповідне територіальне формування осередків маланюкознавства. Так, львів'янин Т. Салига 1992 року здійснює видання лірики Є. Маланюка, в передмові до якого окреслює шляхи розв'язання окремих завдань маланюкознавства. Проблема творчості Є. Маланюка стає вагомою також для таких учених Галичини, як М. Ільницький, М. Крупач, Л. Сенік, П. Іванишин, О. Баган та інших. Доробок письменника оглядався ними у зв'язку із ідейно-художнім феноменом вісниківства, що вимагало вивчення естетичних вимірів націоцентричного пафосу та патріотизму лірики Є. Маланюка, його ідеософії.

Вагому роль у становленні вітчизняного маланюкознавства відіграла Кіровоградщина. Л. Куценко, застосовуючи культурно-географічний принцип, створив фундаментальне монографічне дослідження творчості митця „Dominus Маланюк: тло і постать”, у якому фактично зреконструював життєвий і творчий шлях письменника. Окрім цього, учений увів у науковий обіг раніше недруковані твори митця (російськомовні поезії, „Чорні вірші”, публіцистику, нотатники тощо). Своєрідними були й дослідження інших науковців Кіровоградщини, які доповнювали й розширювали коло проблем маланюкознавства (С. Барабаш, Г. Клочек, В. Марко, О. Гольник).

2005 року з'являється найбільше в Україні видання різножанрового доробку Є. Маланюка „Повернення” (упоряд. Т. Салига). Структура книги містить значну кількість наукових праць Л. Куценка, що засвідчило успішну інтеграцію краєзнавчо-дослідницьких практик ученого у всеукраїнський літературознавчий контекст. Можемо вважати, що цей символічний акт симбіозу дослідницьких центрів остаточно увиразнив динаміку становлення маланюкознавства в Україні, яке пододало власне регіональні межі й набуло загальнонаціонального виміру.

Формування літературознавчих шкіл

• **Bagdasar Radu Angel Robert**, docteur ès lettres, chercheur indépendant (Paris, France)

LA GENETIQUE TEXTUELLE. UNE BELLE PROMESSE...

Née au début des années 1970, la génétique textuelle a été l'une des ouvertures épistémologiques les plus prometteuses de tous temps dans les disciplines littéraires. Son idée fondatrice était de découvrir le processus de création d'une oeuvre à travers ses métamorphoses prénatales, principalement les manuscrits de travail de l'écrivain. Il faut donc faire la différence entre sa jumelle, la critique génétique, à vocation purement herméneutique, relative, soumise à la subjectivité du critique et la génétique textuelle, véritable science, soumise aux rigueurs de toute science. La nouvelle discipline est une science d'un type plutôt insolite. C'est une discipline comportemental-cognitive, transversale, casuistique, dont l'importance dépasse le strict domaine littéraire. En s'insinuant dans l'esprit de l'écrivain dans son tortueux cheminement créateur – faculté autognosique aurait dit Lucian Blaga – elle se légitime comme la discipline de l'inconnu, de l'imprévisible, du paradoxal, du virtuel qui prendra corps à l'avenir. Elle se positionne comme un défi à deux préjugés tenaces: que la créativité, faculté prétendument „hermétique”, ne peut pas être étudiée et analysée avec des moyens rationnels, et qu'elle ne peut pas être transmise – ne serait-ce que de manière résiduelle – d'un individu à l'autre. En oubliant les lumineux exemples de Boileau, Goethe, Rilke qui ne manquaient pas de prodiguer des conseils de „bien dire” à leurs suiveurs. A moins que d'adopter une position agnostique, le phénomène de la créativité peut être rationnellement déchiffrée et une pédagogie transitive imaginée.

Néanmoins, l'idée d'une science ne vaut pas science dans le sens de Th. Kuhn. En fait, la génétique textuelle est une protoscience (Mario Bunge) et non pas une science „adulte”, celle qui a déjà produit son paradigme: l'identification pertinente de l'objet d'étude (conception „extérieure”, manuscrits + conception intérieure de l'oeuvre), de la structure du processus de la genèse avec en trois étapes réelles (incipit, plan, textualisation), création d'un riche champ de concepts spécifiques créés sur mesure, typologies d'incipits, plans, genèses, une méthodologie forte, bref, une théorie capable d'orienter les pas du chercheur et de conférer une réelle efficacité épistémologique à sa démarche. D'où la nostalgie d'une belle promesse...

• **Бандровська Ольга Трохимівна**, доктор філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка

КОНЦЕПТОСФЕРА ДЖОЙСОВОГО „УЛІССА”

ДАРІЇ ВІКОНСЬКОЇ

ТА ДІАЛОГІЗМ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

У доповіді проаналізовано літературно-критичну працю західноукраїнської письменниці і літературного критика 20–30-х рр. ХХ ст. Дарії Віконської „Джеймс Джойс. Тайна його мистецького обличчя” (1934), відповідність сьогоденню висловлених про видатного англо-ірландського письменника ХХ століття ідей. Теоретичним акцентом виступає діалогічна природа літературознавства. Показано, що система діалогічних взаємовідносин є не лише художнім об’єктом літературознавчого дослідження, а й сутнісною характеристикою критичного слова про літературу. Враховано тезу К. Поппера про те, що розвиток наукового знання не варто уявляти як „прогресивний, кумулятивний” процес, адже наукове знання потребує постійного перегляду і перебудови теорій. У діалозі критичних підходів, взаємній критиці та взаємовпливах формується літературознавче знання про світовий літературний процес. З цього „діалогічного” погляду, простежується становлення українського літературознавства, зокрема, української рецепції західноєвропейського модернізму і творчості Дж. Джойса. Доводиться, що діалогічність і західноєвропейський контекст міркувань Д. Віконської про Дж. Джойса дає змогу розглядати її розвідку як фундаментальну працю національного літературознавства.

• **Бойчук Альона Романівна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

БІОГРАФІЯ НАУКОВЦЯ ПІД ТИСКОМ ІДЕОЛОГІЇ

Кафедра зарубіжної літератури у Чернівцях певного часу була зразком активного втручання ідеології соцреалізму не лише в освітню сферу, але й в біографію самих науковців, про що нам говорять архівні документи. Цей процес був не так

„майстернею текстів”, як „майстернею майстрів” (афоризм Є. Добренка).

Виховуючи потрібних владі людей, діяльність адміністрації фокусувалася на формуванні науковця нової генерації. Університет став гнучкою інституцією, імпортером (наука) й експортером (свідомість студентства) ідеологічного впливу. Тиск соцреалістичного канону першими відчули на собі ті педагоги-науковці, що працювали на кафедрі на початку її становлення. Це були часи систематичної кадрової перетасовки з метою реалізації „ідеологічних постулатів” (термін Х. Гюнтера). Працівник ВИШу виконував першочергово функції арбітра-агітатора з нормативно-контрольною діяльністю. Постать Тамари Олексіївни Щелкової, учениці М. П. Гулі, що з восени 1949 р. була єдиним (!) членом кафедри, досі залишалася за завісою, підсвіченою лише потьмареною „лампочкою ідеології” (вираз О. Червінської). Архівні документи свідчать про триразову зміну тематики її дисертації, зрештою захищеної: спершу вона торкалася філологічних центрів Німеччини, потім – творчості Л. Арагона, а завершилась „В. Маяковським у Франції”. Подібні речі засвідчують вагу механізму ідеологічної адаптації до тих умов, демонструють, як наукова тема може радикально деформуватися у ключі, відповідному певній „життєвій фазі” самої соцреалістичної ідеології, що постає у чіткій, онтологічній динаміці напряму: протоканон, канонізація, деканонізація, постканонізація.

Під методичним контролем здійснювалася „ін’єкція” марксизму-ленінізму (певна „стерилізація” свідомості для підвищення атеїстичного, ідейно-теоретичного рівня науковця). Цитати класиків марксизму ставали обов’язковим інструментарієм лекційних курсів. Відхилення окремих викладачів від подібної практики призводили до нотацій, доган та звільнень.

Біографія Т. О. Щелкової постає саме у цій рамі. Окрім традиційних, уже „відфільтрованих” кафедральних курсів класичної зарубіжної літератури викладачка спеціалізувалася на сучасній літературі. У зв’язку з питанням про її непартійність (воно особливо загострилося після того, як її чоловіка було тавровано ярликом зрадника) у її лекціях постійно виявляли *ніби* методологічні помилки, у колективі вона *ніби* втратила

почуття товариськості. Звільнили Щелкову за підтасований факт – *ніби* „використання інтимних зв'язків з керівництвом університету в корисних цілях” (за даними архіву). Частка *ніби* вжита нами для акцентування сумніву, ідеологічно неприпустимого для тієї доби. Винесене за дужки, це *ніби* дозволяє встановити правдиву біографію науковця.

• **Вільчанська Юлія Юріївна**, здобувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ООНОВЛЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ У СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ОПИСУ ЕМІГРАНТСЬКОГО ДОСВІДУ

Еміграція породжує проблему критеріїв, пов'язану з сумісництвом двох „свідомостей” роз'єднаної цілісності. Онтологічний стрижень світогляду емігранта розташовується між маргінесом і центром. Найбільш точно це може бути підтверджено культурним досвідом усіх країн, які пережили у ХХ столітті історичну катастрофу, що породила розмежування культури на окремі русла: 1) ідеологічно ангажоване, 2) замкнене в собі – „внутрішня еміграція” та 3) вигнанство . Кожне з них має свою особливу композицію і може бути представлене класичними типажам.

Звернімось до проблеми екзилу (митець у вигнанні) на прикладі поета української діаспори Є. Маланюка (1903–1935). Фактором внутрішньої самоідентифікації поета виступає „емігрантський стан”. Еміграція, безумовно, робить письменника маргінальним по відношенню до нової, ще не сприйнятої ним культури. Неможливість вписатись в новий світ повертає автора до особистих внутрішніх переживань. За таких умов власна біографія стає об'єктом творчого осмислення. Трагізм маргінальної свідомості демонструють записи в щоденнику поета. Особистий досвід автора трансформується в троп і визначає тематичний рівень письма. Спроба імпліцитно інтерпретувати біографію митця, розкриває потенційні ресурси (онтологічний, стилістичний, семантичний) поетичних текстів Є. Маланюка.

• **El Kady Hala Esmat**, professeur adjoint, section française, faculté de langues, Université de Ain-Shams (Caire, Égypte)

LA PENSÉE ÉSOTÉRIQUE DANS „L'AUTRE CÔTÉ DE LA VIE” DE PHILIPPE RAGUENEAU

Dans ce roman, Philippe Ragueneau relate une expérience peu commune. Par delà sa mort, son épouse défunte continue de communiquer avec lui ainsi qu'elle s'y était engagée de son vivant. En fait, il reconnaît qu'en raison de leur forte relation affective, les époux avaient l'habitude de penser la même chose à distance et ils continuent à agir de la sorte après le décès de l'épouse. Philippe Ragueneau s'est longuement débattu, à travers son roman, comment l'homme raisonnable pourrait accepter le surgissement de l'invisible dans sa vie.

Dans le roman l'invisible a permis à la douleur de l'auteur de s'amenuiser et de céder la place à l'espoir et au relâchement, en outre, il nous emporte au delà des frontières de la mort.

Dans notre étude, nous allons mettre l'accent sur quelques notions ayant rapport avec le thème de l'ésotérisme dans l'œuvre de Philippe Ragueneau. A titre d'exemple:

- la recrudescence de l'intérêt pour les sciences occultes;
- la transcommunication instrumentale;
- les perceptions extra-sensorielles;
- le monde réel et le monde télépathique;
- l'occultisme et la parapsychologie freudienne dans le roman.

• **Giri Hemlata**, doctorante à l'université de Paris III, Sorbonne (Paris, France)

LA NOTION PROBLEMATIQUE DE L'IDÉAL CHEZ LES NATURALISTES

Le XIXe siècle a connu plusieurs batailles littéraires dont la plus controversée est celle des naturalistes contre les idéalistes. L'opposition entre ces deux mouvements littéraires a bien animé le champ romanesque de la seconde moitié du XIXe siècle. Nous ne pouvons pas ignorer que cet analyse de la notion de l'„idéal” dépend, d'un certain côté, de l'existence du naturalisme. Nous ne pouvons pas parfaitement comprendre les enjeux de l'antagonisme idéaliste si l'on ne connaît pas le camp adverse. Donc, il est indispensable d'étudier les distinctions idéologiques sur lesquelles reposent ces deux mouvements littéraires. Au XIXe siècle, dans le moment où le

naturalisme se situait du côté du *roman* en proposant des études scientifiques réfléchies et rationnelles visant à cultiver les lecteurs, l'idéalisme se plaçait délibérément du côté de la *romance*, en recherchant avant tout le plaisir littéraire et le divertissement d'un public féminin à qui l'on propose des histoires riches de passions. Le roman idéaliste a été condamné par les naturalistes parce qu'il allait à contre-courant de l'histoire: à rebours de la modernité, dans leur conception du monde comme dans leur écriture, ces écrivains entendaient perpétuer une tradition classique. Le roman idéaliste s'oppose en effet au naturalisme, sous tous ses aspects, en rejetant le matérialisme, le réalisme et le positivisme. Est-ce que cette rivalité était judicieuse? Était-il un simple enjeu idéologique? S'agissait-il d'exister et de prendre la position dominante dans le champ littéraire? Cette proposition de communication vise à analyser cette „relation de complémentarité” qui unit en même temps qu'elle sépare le naturalisme à l'idéalisme.

• **Ісаєва Наталя Станіславівна**, кандидат філологічних наук, докторант кафедри китайської, корейської та японської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В КИТАЇ

Формування гендерного підходу в китайському літературознавстві розпочалося у 80-ті рр. XX ст. під впливом ідей західної феміністської літературної критики. Найбільшої актуальності тут набувають праці С. де Бовуар, В. Вульф, Е. Шовалтер, Ю. Крістевої, Е. Сіксу та ін. Накопичення, адаптація та систематизація західного теоретико-методологічного матеріалу, а також його активне залучення до аналізу літературного процесу в Китаї, сприяло формуванню наприкінці 90-х рр. китайської моделі гендерного літературознавства. Основними напрямками досліджень у межах цієї моделі стали: 1) критика жіночих образів у літературі з погляду стратегій „жіночого читання”; 2) дослідження жіночої естетики літературних творів як відображення специфіки „жіночого письма”; 3) складання історії жіночої літератури на основі визначення традицій жіночого письменства від давнини до нашого часу. Критика жіночих образів продемонструвала найбільші можливості синтезу західних теорій феміністської

критики з китайськими традиціями коментування художніх текстів (тобто виявлення їх глибинних символічних значень). Так виникли три стратегії осмислення жіночих образів у китайській літературі: 1) визначення символічних жіночих типів у творах письменників-чоловіків з метою спростування хибних уявлень про природу жінки (Мен Юе, Лі Лін, Лю Хуейін); подальше визначення та систематизація фемінних символів, які відображають динаміку жіночого дискурсу в китайській літературі (У Юймін); 2) критика сюжетних моделей давньої та сучасної літератури, що виявляють маскуліноцентричний характер образної системи творів (Лю Хуейін); 3) поєднання двох перших стратегій (Чень Шуньсін). Згодом образно-символічне осмислення художніх текстів, а також послідовне звернення до таких символів як *дзеркало*, *Єва*, *Нора*, *Ініш*, *чиста сторінка* тощо, стає характерною особливістю стратегій „жіночого читання” у китайському гендерному літературознавстві.

• **Ісапчук Юлія Вікторівна**, аспірантка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ГЕНЕЗА КОНЦЕПТУ „ПРОВІНЦІЯ”

У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Німецькомовна література середини 1970-х рр. характеризується новим зацікавленням у літературному опрацюванні теми батьківщини, провінції та регіону. Мова йде про інтенсивний розвиток регіональної літератури (Heimatliteratur), яка демонструє перехід від досі традиційного змалювання ідилічного образу рідного краю до різко негативного. Водночас активізується процес академічного вивчення різних проявів регіональної літератури, невід’ємним компонентом якої виступає концепт „провінція”.

Якщо в середині 1960-х рр. провінція у німецькомовному літературознавстві ототожнюється з минулим, часто співвідноситься з фашизмом, то у 1970–80-х рр. спостерігаються тенденції до відстороненого погляду на дане явище. До прикладу, Г. Баузінгер порушує дотичне питання про кореляцію понять провінційна література та література провінції, акцентуючи увагу на відмінних оціночних асоціаціях цих назв. Також здійснюються спроби термінологічно

увиразнити семантично близькі поняття до провінції. Так, на думку Н. Мекленбурга, „регіону” притаманне нейтральне значення, „батьківщина” виявляється більш емоційно забарвленою, „провінція” поєднує тлумачення різного ступеня об’єктивності.

Упродовж 1990-х рр. та у першому десятилітті ХХІ ст. здійснюється ряд наукових проєктів, що об’єднують зацікавлених у вивченні центру та периферії, особливо у німецькомовній літературі. Сюди належать розвідки австрійських літературознавців К. Вагнера, К. Россбахера, французького культуролога Ж. Ле Рідера, румунського германіста А. Корбеа-Гойші, польського дослідника Г. Орловські та ін. Прикметною рисою в їхніх працях виступає концепт ідеалізованої Дунайської монархії у вигляді багатонаціональної держави з ієрархічно побудованою структурою, яка демонструє стосунки між центральністю як осердям влади та провінцією, готовою до самопожертви як основи порядку в суспільстві. Відповідно провінція наділена тут, окрім позитивних ознак – таких, як ідилічність, спокій, безпека, благочестиве життя, також негативними уявленнями про стагнацію, безперспективність.

• **Криворучко Світлана Костянтинівна**, доктор філологічних наук, доцент, професор, завідувача кафедрою романської філології і перекладу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

КОНЦЕПЦІЯ ФЕМІНІСТИЧНОЇ КРИТИКИ

У 90-х рр. ХХ ст. в українському літературознавстві почали активно залучатися до аналізу художніх образів жінок засади феміністичної критики, які сформувалися в європейських та американських теоретичних гілках сер. ХХ ст. під міцним впливом екзистенціальної точки зору С. Де Бовуар на жінку, як на феномен в історії. На погляд представників цієї школи літературознавства, образ жінки в літературі є взірцем для наслідування і слугує як засіб „соціалізації”. Однак, при цьому варто пам’ятати, що художній образ є вигадкою, яка не співвідноситься напряду із реальністю, а є лише її імітацією, із чого випливає його „умовність”. „Умовність” відкриває нетотожність жіночих образів у літературі та їх життєвих прототипів. Р. Якобсон розмежовує „первинну” і „вторинну” „умовність”. „Первинна” умовність

правдоподібна, оскільки відтворює реальність. Р. Якобсон спростовує теорії, які захищають практику правдоподібності та веде мову про „вторинну” „умовність”. „Вторинна умовність” руйнує правдоподібність, коли перекомбінує систему персонажів та виводить творчість за межі можливого. „Соціалізація” у цьому випадку виявляється в тому, що літературний твір „розповідає” про формування персонажу, коли той реалізує норми культури і соціальні цінності. „Соціалізація” зумовлена впливом спільноти на емоції літературних героїв, спонукає їх до рефлексії, розкриває їх не лише як об’єкти, а й як суб’єкти активної „дії”, що спрямована на соціальні реалії. У творах С. де Бовуар принцип „соціалізації” визначає звернення до „вторинної” „умовності” та відкриває перспективу розвитку об’єкта / суб’єкта. Активна „дія” суб’єкта відбувається поза межами реального в екзистенції індивіда, коли той намагається пізнати себе. „Фемінне” є позамежним-„умовним-вторинним”, на відміну від „жіночого” і „феміністського”, яке здається „реальним” – „соціальним” „умовно-первинним”.

Метою феміністичної критики є дослідження жіночих образів у чоловічій і жіночій літературі, щоб переоцінити досвід, переглянути літературний канон, повернути із забуття тексти, що написані жінками. Особлива увага приділяється її представникам дослідженню „владних” стосунків, які демонструють ступінь патріархальності тієї чи іншої культури, із метою цю патріархальність зруйнувати.

• **Левчук Тереза Петрівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

КРИТЕРІЇ ХУДОЖНОСТІ

В МЕТОДОЛОГІЯХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загальні тенденції літературознавчих досліджень в аспекті художності сформуvalи магістральні напрями: парадигмально-історичний розглядає критерії художності у динаміці історичного розвитку літератури; семіотичний виокремлює як критерій художності знаково-символічну форму мистецтва; соціологічний розглядає національно-культурні особливості феномену художності; формалістичний підхід досліджує естетику форми як ключового критерію художності.

Якщо звизитися до предметного окреслення критеріїв художності, то картина буде однаково поліфонічною. Як визначальні умови художності виділяють закони умовності, цілісності, оригінальності (Н. Тамарченко, В. Тюпа, С. Бройтман), а також внутрішньої адресованості та генералізації. Основним критерієм художності літературного твору виступає образність, образний лад, емоційна виразність та умовність (П. Білоус).

Декларуючи різні підходи у пізнанні та оцінюванні художності, дослідники все ж повертається до двох визначальних аспектів – естетичності та інтенціональності. За В. Іванишиним, естетичний рівень представлений субрівнями зовнішньої і внутрішньої форм, інтенціональний – субрівнями змісту і сенсу (смислу) твору.

Прихильники пізнавальної функції мистецтва поцінують насамперед „змістовий” аспект літературного твору, аніж сферу стилістики. Проблема пізнання в мистецтві за допомогою мистецтва означила напрямки розвитку естетики позитивізму, який довів суспільну потребу історико-літературних досліджень. Довготривалі античні, ренесансні, просвітницькі традиції критики текстів у другій половині XIX ст. органічно поєдналися з історією літератури, сформувавши потужну філолого-історичну тенденцію літературознавчих досліджень.

Критика позитивізму стосувалася головним чином самого поняття науковості, породженого природознавством та натуралістичними теоріями культури й історії. Такі течії гуманістики, як „філософія життя”, феноменологія, психоаналіз, антропологічні версії марксизму вплинули на формування провідних методологій у літературознавстві XX ст.

• **Матійчук Оксана Михайлівна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФРАНЦУЗЬКА ГЕНЕТИЧНА КРИТИКА – CRITIQUE GÉNÉTIQUE: ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ „ТРЕТЬОГО ВИМІРУ ЛІТЕРАТУРИ”

Початком формування французького літературознавчого напрямку, що отримав назву „critique génétique”, став 1966 році. Саме тоді Національна бібліотека Франції придбала рукописи

німецького письменника Гайнріха Гайне, одразу ж було створено групу дослідників – літературознавців та мовознавців, що займалася інтерпретацією, каталогізацією, виданням манускриптів. Коли її очолив Луї Е, з'явилися перші спроби теоретизації досвіду роботи манускриптологів, у 1977 р. вийшла колективна праця „Есе з генетичної критики” („Essais de critique génétique”).

На основі цієї групи у Парижі в 1982 році утворився сьогоднішній Інститут сучасних текстів і манускриптів (Institut des textes et manuscrits modernes – ІТЕМ), що функціонує в системі Національного центру наукових досліджень і Національної бібліотеки.

Відправною точкою для французьких дослідників у їх роботі над рукописними матеріалами є не читач, реципієнт готового тексту, а сам автор. І, як наголошує Альму Грезійон, одна з основоположниць цього напрямку, „для генетика на початку стоїть не текст, а бажання проникнути в генезу мовного твору мистецтва й описати її, інтерпретуючи <...> на основі матеріальних слідів реконструювати процес написання <...> й відтак наблизитися до розуміння поступового створення текстів при написанні.

Розвинувшись із структуралізму, генетична критика частково перейняла від останнього методи дослідження й рефлексії про текстуальність. Проте вона цілком відмовилася від пов'язаного з ним поняття закритої системи. Відтворення послідовних моментів генези тексту дозволяє отримати уявлення також про часовий вимір становлення твору. Його Луї Е називає „третім виміром літератури”, поряд з самим твором і його рецепцією.

• Сенькевич Тат'яна Васильевна, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой теории и истории русской литературы Брестского государственного университета имени А. С. Пушкина (Брест, Беларусь)

ЕТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ БЕЛОРУССКОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ

В статье рассмотрены предпосылки возникновения белорусской компаративистики, у истоков которой находится известный белорусский поэт, переводчик М. Богданович. Первые опыты отечественной компаративистики связаны с осмыслением связей преимущественно белорусской и русской литератур.

С конца 50-х годов началось активное освоение данной сферы литературоведения: стали появляться работы, рассматривающие вопросы влияния творчества отдельных русских, украинских, польских писателей на белорусскую литературу, поскольку назрела острая необходимость в теоретическом осмыслении исторического развития славянских народов, их общекультурной и литературной общности, преемственных связей и взаимных влияний. Одними их первых исследователей по этой проблеме были М. Ларченко, М. Климович, чьи работы имели более описательный, нежели проблемный характер. Весомый вклад в развитие компаративистики внесли М. Ларченко, А. Мальдис, О. Лойко, В. Рагойша, Т. Лиокумович, А. Шелемова, др. К числу открытий, сделанных отечественными литературоведами-компаративистами, относятся определение векторов развития родственных литератур в историко-культурном контексте XIX–XX веков (4-хтомное издание „Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей”), исследование роли творческих достижений отдельных русских, польских, украинских писателей в судьбах белорусских художников слова, а также выявление перспектив подобных творческих связей и контактов в условиях коммуникационных практик новейшего времени.

Этот процесс не утратил актуальности и в XXI столетии, подтверждением этому могут служить работы Н. Мищенко, И. Богданович, З. Мельниковой, О. Ковальчук, др.

Предметом исследований современных белорусских ученых-филологов являются практически все славянские литературы в их взаимодействии и взаимовлиянии, а также связи отечественной литературы с восточными литературами.

• Стороха Богдан Валентинович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської та німецької філології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

„МЕМУАРНА НАУКА”:

НІМЕЦЬКІ КОЛОНІАЛЬНІ СТУДІЇ

НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Одночасно з фактичним здійснюючи „дискурсивне” освоєння екзотичних земель, німецька колоніальна література у своєму жанровому різноманітті поруч з суто фіктивними жанрово-

розважальними творами сформувала дві лінії науково кодифікованої літератури. Зберігаючи етнографічний, географічний, біологічний (у контексті загальноантропологічного) підходи, література напрацьовує дві методики верифікації відкриття: через дескриптивний інструментарій позитивістської науки – та через злиття наукового факту з мемуарністю.

Саме в контексті другої методики сформувався корпус творів науково-просвітницького та популяризаторського характеру, орієнтованих на пізнання колонізованих територій не лише через по-(до-)казовість, але й через уведення автобіографічно-фікціоналізованої постаті вченого-дослідника, очевидця. Спрямовані на процес пізнання та відкриття, науково-публіцистичні книги знаходяться цілком у просторі прийомів, запозичених з жанрової художньої літератури, що дозволяє говорити про особливу модальність „наукового зорієнтованого неверифікованого мемуару” в німецькій літературі кінця XIX – початку XX століть.

Протягом 60–70 років до кінця II Світової війни сформувавши багатшарові, пронизані вертикальними та горизонтальними зв'язками літературні комплекси, центровані навколо окремих „географічних вузлів” (найбільш важливими з яких є Китай, Африка, Близький Схід та Балкани), німецька колоніальна література остаточно сформувала модель твору, що є одночасно дослідженням, спостереженням, автобіографією; „романом”, публіцистичним виступом та науковим джерелом. Впливи цієї літератури помітні й у сучасних творах німецької літератури у зв'язку з ре-актуалізацією колоніального погляду.

• **Штанюк Олеся Миколаївна**, кандидат філологічних наук, викладач кафедри української та іноземних мов Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя

„ДЕ АНГЕЛИ БОЯТЬСЯ СТУПАТИ”:

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ ПОГЛЯДИ ЧИНУА АЧЕБЕ

Нігерійський романіст, поет і критик, громадський та політичний діяч, Чинуа Ачебе удостоєний Міжнародної Букерівської премії (2007) і визнаний найвпливовішим письменником Африки (2011) кінця XX ст. Він здобув світову славу завдяки тому, що своїми англійськими творами довів світові справжню значущість „темної” африканської культурно-

історичної спадщини. Ще під час навчання в коледжі Ч. Ачебе почав ставитися критично до європейської літератури про африканське життя, що відобразилося в його критичних есеях. Основні літературно-критичні та публіцистичні статті Ч. Ачебе, надруковані у різних виданнях у 60–70-х рр., увійшли у збірку „Ще ранок дня створення” (1975 р). Найбільш відомими з них визнаються „Роздуми про африканський роман”, „Що читають африканські інтелектуали”, „Там, де ангели бояться ступати”, „Африка та її письменники” та інші. Важливою подією стає виступ Ч. Ачебе проти англійської критики. У 1962 р. письменник опублікував есе під назвою „Там, де ангели бояться ступати”, присвячене європейським та американським літературним критикам. У ньому він поділяє літературних критиків на ворожих (повністю негативних), яких „дратують новітні ідеї колоніальної свободи і величезна невдячність за виходи колонізації”, таких, що керуються враженнями (цілком позитивними) від „здатності африканців узагалі щось творити, причому навіть їх власними мовами!”, та свідомих (тих, хто шукає „рівновагу”), котрі вважають, що до африканських письменників „слід застосовувати літературні стандарти, за якими оцінюють інших письменників”. Саме тому не слід хвалити їх за будь-який написаний твір та „казати, що вони створили справжній шедевр, особливо якщо це не так”. Також Ч. Ачебе полемізує з тими, хто критикував африканських письменників попередньо ознайомившись з їхніми творами, вважаючи, що „ніхто не може зрозуміти іншого, того, чією мовою він не спілкується (причому „мова” тут означає не просто слова, а весь світогляд людини)”, причому він зауважував, що не знає жодного європейця чи американця (в тому числі і серед письменників), котрий спілкувався б однією з африканських мов.

Наукові школи в українському літературознавстві

• **Бунчук Борис Іванович**, доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

„ЯК МИ БОЛІЛИ ЛЮДЬМИ!” –

СЛОВО ПРО ВАСИЛЯ МАКСИМОВИЧА ЛЕСИНА

Вересневої днини 1972 року В. М. почав читати нам, студентам першого курсу філфаку „Вступ до літературознавства”. Він увійшов, високий, ставний, зі сліпучо

сивим волоссям, в акуратному костюмі, з неодмінною краваткою, з усмішкою на привітному обличчі, й одразу сподобався. А коли заговорив – спокійно, впевнено, доказово, розважливо – то ми зрозуміли, що перед нами – справжній професор. Згодом він організував для студентів екскурсію літературними місцями Буковини та Прикарпаття. І скрізь Василь Максимович був екскурсоводом. Розповідав дуже багато, а ми жадібно слухали... Втомлені, але щасливі ми поверталися до Чернівців. Ту поїздки ми пам'ятаємо до нині. Гадаю, саме він заклав на кафедрі української літератури традицію студентських мандрівок літературними місцями.

Для мене Лесинові виступи, то велика школа: він говорить щиро. Це відразу зменшувало невидиму віддаль між ним, професором, та слухачами. Я бачив, з якою непідробною пошаною ставилися до нього всі, хто просто знав його. Він був уважним до людей, багатьом допомагав. І викладачі, і студенти беззастережно довіряли йому. Це була добра людина, а ще – надійна, своя.

Спілкування з учителем подекуди викликало високий емоційний струс. Так було зі мною, коли В. М. запропонував мені вступ до аспірантури. Не пам'ятаю, як я повертався додому: йшов чи біг? Душа була переповнена подякою. Я був вдячний Богові, усім людям, а насамперед – йому, професору В. Лесину, за те, що помітив мене, не обійшов увагою.

Одного разу, під час мого довжелезного виступу на тему дисертації, Василь Максимович почав щось нотувати. Мої хаотичні думки були ним виструнчені, логічно вмотивовані. Я дивився на нього, як на чарівника. Той план-проспект я зберігаю в себе до нині.

Вихований у сталінському ідеологічному „горнилі”, В. Лесин, як і мільйони довкруг, був обережний у діях і висловлюваннях і вмів делікатно застерегти від гарячковості інших. Якось, сперечаючись з ним щодо творчості М. Семенка, я почув від нього спокійне: „Це Ваше щастя, що Ви не жили у той час, коли, розгорнувши газету, дізнаєшся, що ти – ворог народу”.

Василя Максимовича давно немає з нами, але залишилася вулиця його імені, залишився барельєф на стіні будинку, в якому він жив, залишився його портрет на кафедрі української літератури, залишилися його книги і статті. І найголовніше – ми досі ним не переболіли!

• **Головій Оксана Миколаївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА ШКОЛА В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ: ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК

В Україні генеза культурно-історичної школи сягає періоду зародження літературознавства (XI–VIII ст.): у церковно-релігійних, науково-публіцистичних, художніх оригінальних і перекладних працях Київської Русі та пізніших часів спорадично окреслювалися культурно-історичні аспекти проблем, пов'язаних із „мистецтвом слова”.

Перша половина XIX ст. засвідчила становлення літературознавства як самостійної науки, одним із показників чого стало вироблення власне літературознавчої методології, у першу чергу ґрунтованого на ідеалістичній філософії міфологічного методу. Однак у час активного розвитку міфологічної школи все інтенсивніше почав заявляти про себе культурно-історичний підхід до вивчення літературних явищ: Й. Бодяньський, М. Максимович, М. Костомаров поступово переходили від міфологічних до культурно-історичних методологічних засад, що сигналізувало про зміну мистецьких епох (романтизму / реалізму), становлення матеріалістично-позитивістського світогляду та формування в літературознавстві культурно-історичної школи, яка повною мірою утвердилася в другій половині XIX ст. (М. Дашкевич, М. Драгоманов, І. Нечуй-Левицький, О. Огоновський, М. Петров, І. Франко) і продовжувала домінувати й розвиватися на фоні новітніх методологічних підходів у час зміни реалістичної та модерністичної мистецьких парадигм (у кінці XIX – на початку XX ст.) і в добу раннього модернізму (у 1910–1920-х рр.), про що свідчать ґрунтовні дослідження М. Возняка, М. Грушевського, С. Єфремова та ін.

Основними здобутками „теорії ідеологічної інтерпретації поетичного твору” (Л. Білецький) у 1880–1920-х рр. стали становлення українського літературознавчого канону, усвідомлення тяглості літературного процесу та суті зв'язків між культурно-історичними обставинами і художніми явищами, поява підручників з історії української літератури та утвердження її як самостійної літературознавчої дисципліни, забезпечення виходу літературознавства на власне науковий

рівень (відхід від описовості й бібліографізму, прагнення до усунення суб'єктивного оцінного чинника, обґрунтування тверджень, аналітизм тощо).

У радянські часи окремі аспекти теорії І. Тена – засновника культурно-історичної школи, – що не вкладалися в межі „прокрустового ложа” марсистсько-ленінської ідеології, було розкритиковано і трансформовано, а культурно-історичний метод „адаптовано” до соціалістично-комуністичних літературознавчих стандартів – спримітивізовано до рівня соціологічного (вульгарно-соціалістичного) підходу.

У 1990-х рр. намагання заповнити методологічні лакуни, утворені в часи СРСР, спричинило негативне маркування не лише радянських літературознавчих підходів, а й культурно-історичного прочитання літератури, яке у порівнянні з західноєвропейськими та американськими методами здавалося анахронізмом і відголосом радянщини. На сучасному етапі літературознавства методологічний бум вщухає, відповідно актуальність культурно-історичного підходу до вивчення літератури піддається сумніву все менше: у багатьох дослідженнях він домінує, поєднуючись з новітніми літературознавчими методами, або ж використовується як допоміжний, підтверджуючи принцип методологічної поліфонії в науці XXI ст.

• **Громик Аліна Олексіївна**, здобувач кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури, асистент кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПАНОРАМА УКРАЇНСЬКИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІОГРАФІЧНОГО В ЛІТЕРАТУРІ

Активний період розквіту біографічної прози в Україні відбувається вже починаючи з 1920-х рр., коли біографічний текст функціонував у літературі у формі історичного або історико-біографічного роману, що було спричинене закономірностями розвитку класичного біографічного жанру. В романі за наявності документальної основи допускався вимисел, який не вітався в жанрі художньої біографії. Наукове визначення біографії було тоді запропоноване радянським

літературознавцем Г. Винокуром у праці „Біографія і культура” (1927). Суперечливі погляди щодо розвитку біографічної прози та її жанрово-стильових особливостей були відбиті в наукових поглядах І. Акіншиної, Н. Ігнатіва, І. Савченка та ін. Літературознавчі дослідження тієї доби намагалися розрізнити термін „біографія” як видове поняття, яке охоплює такі жанрові форми як літературна біографія, біографічний роман, автобіографія тощо, та термін „біографія” як жанрове поняття, яке знаходиться на одному рівні з іншими жанрами. У нашій науковій студії ми поставили собі за мету розкрити значення терміна „біографія” у вітчизняній науковій літературі, як родової форми, яка ототожнюється з життєписом та тяжіє до жанру документалістики (праці Ю. Коваліва, Т. Ю. Черкашина і О. В. Петрус). У зв’язку з подальшим розвитком біографічної прози та підвищеною увагою літературознавців до неї ми наголосимо на вивченні ними гібридизації біографічного жанру, яка відбувається за рахунок активного поєднання документального та художнього, що позначилося появою нових термінів, зокрема поняття „художня біографія” (С. Аверінцев, О. Валевський, О. Галич, Д. Жуков, О. Дацюк, Т. Павлова, Г. Померанцева, Т. Потніцева, В. Чишко), тут ідеться про художній твір, в основі якого лежить зображення всього життєвого шляху видатної, славетної особистості, створене суб’єктивним поєднанням реальних фактів та вірогідної вигадки, це також „біографічна повість” як художній твір, в основі якого зображення фрагменту реального життя видатної особи; „художня вигадка” як те, що створене в уяві біографа, й чого не було в дійсності; „здогад” як „найвірогідніша ймовірність”, своєрідна художня гіпотеза. Ми окреслимо також жанри біографічної прози у науковій думці українських літературознавців, наголошуючи на вивченні трансформації в ній життєвої правди у художню (І. Данильченко). Окрему увагу звернемо на розрізнення та роль фікціонального та документального при вивченні біографічного тексту, коли авторська суб’єктивність реалізується через певну кількість сюжетно-образних і часопросторових констант, зокрема у баченні М. Бахтіна, Г. Поспелова, Ю. Лотмана, Р. Гром’яка, Н. Копистянської, О. Галича та ін.

• **Домбровський Маркіян Богданович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка
КЛАСИЧНА ФІЛОЛОГІЯ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Класична філологія має особливе місце серед філологічних дисциплін. Всі „нові” філології вийшли з її традиції. Тут закладалися підвалини наукового вивчення художніх текстів, основи філологічного чи взагалі гуманітарного мислення, методології гуманітарних наук.

Якщо послуговуватися формальними розмежуваннями об’єкта і предмета дослідження, то можна сказати, що класична філологія належить до дисциплін, що визначаються не предметом, а об’єктом. Об’єкт її завжди був незмінний – тексти, писані класичними мовами. Що ж до предмета, то через текст класична філологія досліджувала і історію, і культуру, філософію, мову, літературу.

Специфіка об’єкта визначила й специфіку підходів. Вивчення старих текстів, писаних старими мовами, вихоплених із забутих контекстів, вимагало скрупульозної підготовчої роботи, яка часто не залишала місця для строго літературознавчих студій. Тому, попри засадничу текстоцентричність, класичній філології переважно чужий іманентний підхід до художнього тексту. Іманентні підходи розвивалися в нових філологіях – де мову не треба долати, реалії – коментувати, а позатекстову ситуацію – реконструювати.

До античної літератури новіші методи застосовуються рідко, адже у фаховому вивченні античної літератури неминуча монополія класичної філології: без знання мови і включеності в класичнофілологічну традицію таке вивчення часто має наліт дилетантизму.

А самій класичній філології з її культом традиції властива певна цехова герметичність, настороженість до чужих методологій. Хоч вивчення тих самих текстів тими самими методами неминуче веде до замкнутого кола.

Важливим є налагодження комунікації класичної філології і власне літературознавства. Це би відкрило не лише старі тексти для нових методів, але й класичні методи для нових текстів. Адже жодна інша філологія не має такої традиції текстології, лексикографії, філологічної герменевтики, як класична. Цих методологій часто бракує, зокрема, україністиці.

• **Івашина Тетяна Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Київського міжнародного університету

СПАТІАЛЬНІ СТУДІЇ В ІСТОРИЧНОМУ ЛАНДШАФТІ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Характерною особливістю найновішого етапу в історії вітчизняних літературознавчих студій є, серед іншого, зростання інтересу науковців до категорії простору і спатіальних аспектів культури. Окреслена тенденція заявляє про себе майже одночасно на Заході (праці М. Серто, М. Фуко та ін.) і на теренах колишнього СРСР (зокрема, доробок Ю. Лотмана і В. Топорова). Це спричиняє т. зв *топографічний переворот* („*topographical turn*”), визначаючи сутність сучасної доби як „епохи простору” (М. Фуко).

Першочерговий інтерес дослідників в межах спатіальних студій викликають міста як осередки цивілізації. На Заході вивченням феномену міста займалися передусім антропологи і соціологи, а також представники структуралізму і семіотики (Г. Зіммель, Л. Вірт, Р. Барт, К. Леві-Стросс та ін.). Серед низки понятійних репрезентацій міста як явища культури, було запропоновано й визначення міста і його архітектури як *тексту*. Поширення в урбаністичних студіях Заходу зазнала й концепція „міста як тексту” / „*City as Text*” (CAT), що має виразно соціологічний характер. Натомість на теренах східноєвропейської, у тому числі й української гуманітаристики, концепція „міського тексту” стає насамперед вагомим набутком літературознавства, оскільки об’єктом дослідження „міських” студій є *література про місто* і найбільш значущі для семіотики міста поняття: *текст, символ, міф*.

На сьогодні окреслений модус літературознавчих студій чітко окреслився у розвідках насамперед російських літературознавців Н. Медніс, Т. Урбан, Л. Прохорової, А. Сосніна, в яких актуалізовано Венеціанський, Берлінський, Лондонський та ін. „міські тексти”.

В Україні цей напрям літературознавчих студій лише починає своє становлення: вже зазнав актуалізації Київський текст (розвідки В. Агеєвої, Я. Поліщука, В. Левицького), утвердилося й активно транспонується на явища національної художньої спадщини (твори Т. Шевченка, М. Григоріва, М. Матіос та ін.) впроваджене Г. Башляром поняття „поетика простору” (розвідки О. Бороня, І. Серебрякової, І. Насмінчук та ін.).

Подальший розвиток спатіальних студій в Україні, актуалізація нових „міських”, а також „провінційних” і „локальних” текстів національної літератури дозволить окреслити нові явища вітчизняної історії і культури.

• **Лавринович Лілія Богданівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ЧАСУ ТА ПРОСТОРУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ 1990–2010-Х РР.

Від часу появи бахтінського поняття „хронотоп”, як і ряду інших праць із проблем художнього часу та простору, у слов'янській літературознавчій традиції склалася своєрідна „мода” на цю тему. В українському літературознавстві є стійкий інтерес до проблематики.

Один із найпотужніших осередків дослідження проблеми в Україні – ЛНУ ім. І. Франка, де під патронатом д. філол. н., проф. Н. Копистянської працював Міжнародний науково-методологічний об'єднання-семінар „Проблеми художнього часу, простору, ритму” (1997–2012). Під її керівництвом були написані кандидатські дисертації, об'єктом дослідження яких є різні аспекти часопросторової організації творів К. Вольф (С. Фіськова), К. Рансмайра (Л. Цибенко), Ч. Діккенса (Н. Шевчук), Дж. Фаулза (О. Левицька), І. Франка (Н. Тодчук), Е. Т. А. Гофмана, А. Міцкевича, Г. Гайне, ін. романтиків (Н. Мочернюк) та ін. Підсумком багатолітньої роботи Н. Копистянської у царині зазначеної проблематики стала монографія „Час і простір у мистецтві слова” (2012).

Серед інших – дисертаційні дослідження В. Притуляка про часово-просторовий континуум у романах Ф. Кафки (2004); О. Кискіна, який досліджував урбаністичний хронотоп у потмодерністському романі (2006); О. Філенко, що проаналізувала хронотоп роману А. Платонова „Чевенгур” (2006); розвідки В. Сидоренко (1995) та А. Павельєвої (2012) про хронотоп у творчості М. Гоголя; В. Сікорської (2007) та Н. Нестеренко (2015) – про особливості поетики часопростору в історичних романах П. Загребельного тощо.

До поодиноких спроб крізь призму часопросторової поетики і проблематики аналізувати драматургію та лірику належить науковий доробок Р. Козлова (Кривий Ріг) про хронотопіку української драматургії XVII–XVIII ст. та драм І. Франка, а також Л. Приходько, яка дослідила форми і функції хронотопу в ліриці на рівні створення пафосу, підтексту, надтексту та ін. Автором ряду статей, присвячених проблемам часу та простору у структурі художнього твору (Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка та ін.), є О. Шупта-Вязовська (Одеса).

В Україні останніх років відбувся цілий ряд міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, учасники яких оприявнювали жвавий інтерес до часопросторової проблематики: „Місто-як-текст: літературні проєкції” (Бердянськ, 2009), „Поетика містичного” (Чернівці, 2010), „Література та історія” (Запоріжжя, 2010, 2014), „Історія та пам’ять у просторі літератури” (Миколаїв, 2010), „Крихти буття і практики повсякдення” (Бердянськ, 2011), „Аналіз та інтерпретація тексту у світлі сучасних методологій” (Луцьк, 2015) та ін. Також наразі запланована конференція „Над берегами вічної ріки”: темпоральний вимір літератури” (Бердянськ, вересень 2015 р.).

• **Левицька Оксана Степанівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри книгознавства та комерційної діяльності Української академії друкарства

НАУКОВА ШКОЛА

ПРОФЕСОРА НОННИ КОПИСТЯНСЬКОЇ:

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА НАУКОВІ ЗДОБУТКИ

У науковій біографії професора кафедри світової літератури Львівського національного університету Нонни Копистянської (1924–2013) поняття „наукова школа” посідає вагоме місце. Роздумам про сутність цього поняття і проблемам її створення в науковому середовищі вищих навчальних закладів присвячено окремі статті, засідання семінарів, розділ монографії.

З поміж багатьох наукових та методологічних напрацювань професора Копистянської особливу вагу має діяльність Міжнародного науково-методологічного об’єднання-семінару „Проблеми художнього часу, простору, ритму”, заснованого 1997 року як наукового осередку із вивчення художнього часу, простору, ритму. Науковець вважала семінар саме тією формою

об'єднання наукової спільноти, яка „відповідає на виклики часу” і здатна „реалізувати широке коло завдань”. Метою створення семінару було „об'єднання науковців різних галузей знань із різних країн для спільної системної праці над науковою проблемою художнього часу, простору, ритму як однієї із актуальних і перспективних проблем літературознавства”.

Методологічні уміння професора Копистянської демонструє результат 15-річної діяльності: понад 140 учасників із 15-ти країн, співпраця із науковими установами, зокрема закордону, організація конференцій або окремих секцій на міжнародних конференціях. Представники школи професора Копистянської мають вагомі здобутки у науковому аспекті: захищені дисертації під керівництвом Копистянської чи за її наукового консультування, численні публікації, участь у конференціях чи конгресах, видання спеціального випуску наукового збірника, присвяченому проблемам свого / чужого часу, простору, ритму, укладання рекомендаційного бібліографічного покажчика із проблем часопросторової поетики тощо.

Наукова школа професора Нонни Копистянської гідний приклад об'єднання наукової спільноти задля вагомого наукового здобутку та розв'язання певної наукової проблеми.

• **Mnich Ludmila**, doktor, adiunkt w Katedrze Filologii Rosyjskiej i Komparatystyki, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (Siedlce, Polska)

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИОГРАФИИ УКРАИНСКОГО ШЕКСПИРОВЕДЕНИЯ

Історіографія наукової проблеми не тільки систематизує наші знання, моделює певну схему і відображає розвиток думки в часі, але й створює необхідний ґрунт для теоретичного осмислення суті питання. В цьому відношенні історіографія українського шекспіроведення відображає як власне історію сприйняття Шекспіра українськими авторами, так і теоретичні проблеми українського літературознавства, які вирішувалися на прикладі творчості великого англійського драматурга.

Ні перша проблема (історія сприйняття Шекспіра в українській культурі), ні, тим більше, друга (Шекспір і українська теорія літератури) не вивчені сьогодні

исследователями. Причем, если о рецепции Шекспира в украинской культуре написано довольно много, то вопрос о влиянии Шекспира на украинскую теорию литературы практически даже не затрагивался литературоведами.

Основные публикации украинских ученых, отражающие проблематику украинского шекспироведения – от монографии Марии Шаповаловой „Шекспір в українській літературі” (Львов, 1976) до библиографических указателей Мирослава Мороза (последний такой указатель опубликован в виде приложения к последнему тому „Собрания сочинений” Шекспира в шести томах на украинском языке, Киев, 1986, с. 803–832) – в силу целого ряда объективных и субъективных причин того времени не являются полными.

Основные пропуски уже опубликованной шекспировской украинской историографии касаются двух аспектов. С одной стороны, это шекспироведение на Западной Украине довоенного периода и периода немецкой оккупации, когда во Львове и других городах ставились пьесы Шекспира, писались рецензии на эти постановки и Шекспир осмысливался в историческом, конфликтном, политическом диалоге украинцев с поляками и немцами. С другой стороны, это крупнейший пласт шекспироведения украинской эмиграции – достаточно вспомнить переводы Юрия Клена и не освещенную до нынешнего дня в шекспироведении работу Украинского шекспировского общества, созданного усилиями Игоря Костецкого и действовавшего в Западной Европе. Это общество было зарегистрировано в баварском городе Ансбах (см. соответствующее письмо Игоря Костецкого к Дмитрию Чижевскому от 11 мая 1958 года – Архив Д. Чижевского в Библиотеке Гейдельбергского университета, Heid.Hs 3881, Buchstabe K: 2. Kasten – Kon-Kz, Mappe 04).

Совершенно особый интерес представляют те аспекты историографии украинского шекспироведения, которые касаются теории литературы и отражают влияние Шекспира на украинских теоретиков литературы. Среди этих аспектов можно определить такие приоритетные проблемы, как: 1) общая и частная теория перевода литературного произведения, 2) споры вокруг парадигмы Возрождение – барокко, 3) проблема ренессансного гуманизма и ренессансного типа личности.

• **Натяжко Світлана Миколаївна**, аспірантка кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПСИХОАНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

На сьогодні літературознавцями доведено, що психоаналіз і літературознавство взаємопов'язані. З точки зору психоаналізу художня література має свій психологічний вміст та психоаналітичні ідеї в художніх творах. Під впливом психоаналізу змінюється художній наратив, а число письменників-психоаналітиків серед авторів сучасної літератури збільшується (Г. Пагутяк, Г. Тарасюк, Н. Зборовська та ін.). Твори, що пишуться з використанням ідей психоаналізу, є цікавим об'єктом для наукових розвідок, тому що їхня тематика взята безпосередньо із життя.

Актуальність нашого дослідження зумовлена дієвістю психоаналізу для дослідження творів літератури, зокрема сучасної. Оскільки останнім часом відбувається поширення психоаналітичних знань у середовищі письменників, а це, у свою чергу, впливає на процес творчості і психологічний вміст літератури, з'являються нові аспекти, які потребують уваги літературознавців.

Метою нашої наукової розвідки є дослідження психоаналізу як методу у сучасному українському літературознавстві та окреслення його ролі для інтерпретації художньої літератури сучасності.

Оскільки дієвість сучасної літератури визначається її терапевтичним ефектом, то письменники сучасності послуговуються психоаналітичними студіями як такими, що дозволяють їхнім творам описувати реальні трагедії життя. Кладучи в основу своїх творів історії психічних хвороб, вони створюють текст-приклад, що має на меті допомогти реципієнту усвідомити всі складнощі реального життя. Реципієнт отримує цінні вказівки на шляху самопізнання та усвідомлення власних проблем і водночас вчиться бути собі самому психотерапевтом. Зокрема, сучасні українські письменниці (Люко Дашвар, Н. Зборовська, О. Забужко, О. Кононенко) інтерпретують історії хворих як наратив, що має на меті описати реальні проблеми життя, внаслідок яких виникає психологічна травма і для сторонніх очей стає очевидною лише тоді, коли закінчуються трагедією.

• **Попович Олександр Орестович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

**ФЕДІР ПОГРЕБЕННИК –
ВИХОВАНЕЦЬ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ЛАБОРАТОРІЇ
ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ЛЕСИНА**

Українська філологія в Чернівецькому університеті бере свої початки з часу заснування вузу (1875 р.), коли у складі філософського факультету почала діяти кафедра „українсько-руської мови і літератури”, очолювана за австрійського періоду Климентієм Ганкевичем, Омеляном Калужняцьким, Гнатом Онишкевичем, Степаном Смаль-Стоцьким. Перервана на час румунського періоду традиція поновлюється у повоєнний період утворенням двох кафедр – мовознавчої та історико-літературної (останню від 1945 по 1952 рр. очолював Леонід Чернець). З 1952 по 1977 рр. кафедрою української літератури керував доцент, а з 1966 р. професор Василь Лесин, що став символом української літературознавчої науки в Чернівецькому університеті.

Федір Погребенник – випускник Чернівецького університету 1953 р., перший і надзвичайно талановитий аспірант В. Лесина, під керівництвом якого він захистив кандидатську дисертацію „Осип Маковей. Життя і творчість” (1960 р.). Окрім свого наукового вихователя у „Штрихах до автобіографії” (2000) сам Ф. Погребенник з приємністю згадував також інших чернівецьких вчителів – Романа Волкова, Олександра Пулинця, Ольгу Гулю, Олександра Губаря, Степана Дігтяра, Всеволода Пасічного, Олексу Романця. Коли В. Лесин почав займатися упорядкуванням і підготовкою до друку творів Василя Стефаника, він прилучив до цієї роботи й свого вихованця. Результатом співпраці стало видання „Творів” В. Стефаника (К., 1964) та „Вибраного” (Ужгород, 1979). Зацікавлення Ф. Погребенника життям і творчістю одного з учасників „Покутської трійці” призвело до написання відомих монографій „Василь Стефаник у слов'янських літературах” (1976) та „Сторінки життя і творчості Василя Стефаника” (1980). Підсумком став захист докторської дисертації „Творчість Василя Стефаника у взаємозв'язках української літератури з іншими слов'янськими літературами”. Наукові інтереси вчителя й учня часто перехрещувалися та переростали в професійно

виважені, толерантні і плідні дискусії. Одна з таких розгорнулася на сторінках фахового часопису „Радянське літературознавство” (1971–1972 рр.) з приводу виходу у світ праці Ф. Погребенника „Леся Мартович: Життя і творчість” (К., 1971).

Згодом Ф. Погребенник – провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Тут вченому найбільше знадобилися „Лесинівські університети”: уміння працювати з текстами, готувати їх до друку – варто згадати титанічну працю відповідальним секретарем над п’ятдесятитомником зібрання творів І. Франка. Загалом, кілька сотень статей в „УРЕ”, „УРЕС”, в „Шевченківському словнику”, в „УЛЕ”, „КЛЭ”, „Австрійському бібліографічному словнику”, п’ять випусків бібліографічного довідника „Українські письменники” – це лише частка величезної творчої праці Лесинівського учня.

• **Романишин Віра Михайлівна**, аспірантка кафедри світової літератури та славістики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ГЕОПОЕТИКА

ЯК ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОПИС В ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Літературна географія може сприйматися з двох перспектив: дослідження простору в літературі як фікційної домінанти, або ж літератури в просторі як дійсної історико-культурної домінанти. Однак, в обох випадках географія присутня як активна сила, яка входить у літературне поле і формує його. Література, зацікавлена й подекуди детермінована географією, по-різному називає, проектує чи впорядковує простір, який віднаходить у ній свою нову категоризацію, досягає домінування історико-культурного виміру над географічним. Взаємини літератури й географії у творенні художнього часопростору окреслюються як геопоетика. Поняття геопоетики функціонує і в літературному, і в теоретичному обігу, вказуючи на активну роль літератури й мистецтва у формуванні чи проектуванні географічного простору (територій, місць, ландшафтів) у тісному поєднанні з топографією ідентичності й пам’яті. Домінанти ідентичності й пам’яті входять у просторові складові геопоетики як їхні часові наповнення, як

індивідуально-людські фактори освоєння й інтерпретації простору, в тому числі літературної інтерпретації.

Теоретичні рефлексії на тему простору спровокували новий погляд на вираження/утілення соціальних процесів та на сприйняття людиною її власного чи будь-якого реального місця. Багатостороння інспірація містом призвела до більшої відкритості літератури на географічні реалії. „Літературизація” географії стає процесом „оземлення” (*wordliness*) літератури, тобто втіленням зв'язку літератури з дійсністю. Як література, так і географія, з їхніми перевагами описувати місця і простори, – це процеси виявлення значень (*signification*), процеси різних способів означування цих місць і просторів, що, своєю чергою, веде до перетворення місця з його багатозначністю на соціальний, культурний медіум.

Термін „геопоетика” ввів Кеннет Уайт, який вважав що географія, зафіксована у слові, поднує в собі країну й філософію, природу і культуру, а отже, є історіографічним описом в літературознавстві, який радикально переосмислює взаємини „людина – світ” з перспективи культурних змін.

• **Сподарець Михайло Павлович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії української літератури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

СОЦІОЛОГІЧНИЙ МЕТОД

В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ 1920-Х РОКІВ

Соціологічний метод посідав вагоме місце в українському літературному процесі 1920-х років. На відміну від тогочасних дослідників, (Я. Гординського, К. Копержицького, П. Филиповича та ін.), сьогоденні науковці (М. Наєнко, М. Шкандрій та ін.) оцінюють це явище однозначно негативно. Слід підкреслити, що про перспективність застосування соціологічного методу в сучасному науковому дискурсі наголошують як вітчизняні (Е. Шестакова), так і зарубіжні (Б. Овчарек) дослідники.

В українському літературознавстві зростання уваги до соціологічного аналізу в 1920-х роках відбувалося під впливом політико-ідеологічних чинників. Ще працювали представники неонародницької школи (С. Єфремов, М. Грушевський,

О. Гермайзе та ін), плідно використовуючи елементи соціологічного підходу. Тоді ж з'явилися спеціальні теоретичні праці В. Бойка, А. Ковалівського, Б. Якубського, П. Петренка, В. Коряка, Б. Навроцького та інших, у котрих науковці намагалися з'ясувати наукові параметри дослідження соціальної функції літератури.

Проте реальні практики українського літературознавства того періоду засвідчили неможливість об'єктивного соціологічного підходу до аналізу художніх явищ, оскільки результати розходилися з ідеологічними настановами влади. Яскравим прикладом є розвідка Б. Якубського „До соціології шевченкових епітетів” (1927), у якій висновки, де стверджується про селянсько-революційний світогляд Т. Шевченка, відверто суперечать аналітичній частині. У такий спосіб науковець намагався уникнути чергових звинувачень. Отже, практичне функціонування соціологічного методу в українському літературознавстві 1920-х років звелось до абсолютної профанації цього підходу (В. Коряк, А. Річицький, С. Щупак, Ф. Якубовський та ін.), що пізніше отримало зневажливе найменування „вульгарний соціологізм”.

• **Щур Оксана Петрівна**, аспірантка кафедри літератури Національного університету „Києво-Могилянська академія”
КОНЦЕПЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ КРИТИКИ В УКРАЇНІ:

ВНЕСОК СОЛОМІЇ ПАВЛИЧКО

Говорячи про те, якою мірою відбулися в Україні літературознавчі школи, пов'язані із певними західними методологіями, насамперед називаємо феміністичну критику та гендерні студії, нерозривно пов'язані із ім'ям Соломії Павличко.

Популярність саме цього підходу в українському літературознавстві спричинена насамперед наявністю потужної вітчизняної традиції – від поглядів та діяльності Олени Пчілки, Івана Франка, Михайла Павлика, Наталі Кобринської, Лесі Українки, і, згодом, Мілени Рудницької, Олени Кисілевської, Ірини Вільде, до написаних на Заході досліджень Марти Богачевської-Хомяк, Наталі Пилип'юк, Романа Веретельника та ін.

На зламі 1990-х років уже в Україні розпочинається активне застосування методів феміністичної критики як для

переосмислення канону художньої літератури, так і для прочитання найновіших текстів сучасних авторів. Серед дослідників, які спираються на теоретичні здобутки американського, британського, французького фемінізму, – Віра Агєєва, Тамара Гундорова, Ірина Жеребкіна, Оксана Забужко, Ніла Зборовська, а також Соломія Павличко, внесок якої у розробку цього напрямку був беззаперечно одним із найбільш значних і дотепер залишається джерелом ідей для подальших розвідок.

Праці Соломії Павличко, пов'язані із цією проблематикою, умовно можемо розділити на три категорії: 1) виклад теоретичних концепцій західних гендерних студій та феміністичної критики („Фемінізм як можливий підхід до аналізу української культури”, „Гендер та ідентичність”); 2) прочитання біографій та текстів українських авторів із застосуванням інструментарію гендерних студій та феміністичної критики („Дискурс модернізму в українській літературі”, „Канон класиків як поле гендерної боротьби”, „Наталя Кобринська в контексті епохи”, „Виклик стереотипам: нові жіночі голоси в сучасній українській літературі”); 3) виступи на суспільно-політичні теми („Чи можливий в Україні фемінізм?”, „Жіночий дискурс сучасної України”). На прикладі цього бачимо, що для українських науковців фемінізм і гендерні студії були не лише інтелектуальною вправою, але й засобом до переосмислення засад суспільства в цілому і, як наслідок, торуванням шляху до побудови нової демократичної держави. Соломія Павличко розглядає гендер як складову національно-культурної ідентичності – і звертає увагу на те, як це відбивається у текстах та еволюціонує: від літератури як ілюстрації поглядів про права і свободи жінки як громадянина – аж до осмислення нових ідей стосунків між статями, зміни гендерних ролей, ламання патріархальних стереотипів як неодмінної риси модерного мистецтва. З часом змінюється й методологічна база робіт дослідниці: від феміністичного аналізу жіночої літератури вона переходить до застосування інструментарію гендерних студій у поєднанні з психоаналізом та постколоніальним прочитанням, що відбито у її останній, незавершеній праці „Націоналізм, сексуальність, орієнталізм: Складний світ Агатангела Кримського”.

• **Яструбецька Галина Іванівна**, доктор філологічних наук, доцент кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

РЕЦЕПТИВНО-ЕКСПРЕСІОНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Сукупність досліджень, присвячених вивченню явища українського літературного експресіонізму, сьогодні підставова для ретроспективного висвітлення їх динаміки. Активність звернення до експресіоністської складової вітчизняного красного письменства – рецептивно-естетична компенсація за довготривале блокування цього феномену в його цілісному, системному вияві, у виразних етно-національних імпринтах і мотивованій перспективі перманентної активації експресіоністичних ресурсів і на рівні художнього світосприймання, і на рівні поезики.

Рецептивно-експресіоністичні спорадичні реакції на український художній текст, що слабким пунктиром фіксується в критичному дискурсі 20-30-х років ХХ століття, з 1989 року, часу появи дослідження Олександри Черненко „Експресіонізм у творчості Василя Стефаника”, стають дедалі інтенсивнішими і формують чітку, аргументовану наукову парадигму. Її зміст становлять різнопланові розвідки О. Астаф'єва, Віри Агєєвої, Ю. Безхутрого, Валентини Барчан, М. Кодака, Раїси Мовчан, Марії Моклиці, А. Печарського, С. Хороба, Н. Шумило.

Вітчизняна експресіоністично-рецептивна іманенція забезпечує українській складовій експресіонізму не удругоряднене, а самодостатнє місце в літературно-художніх координатах світу.

Біографії відомих науковців

• **Borkowska Ewa**, doktor, adiunkt w Zakładzie Literatury Polskiej XIX, XX w. i Krytyki Współczesnej Instytutu Filologii Polskiej i Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (Siedlce, Polska)

КОНРАД ГУРСКИ КАК ИСТОРИК ИДЕЙ: ПОПЫТКА БИОГРАФИИ

Celem artykułu jest zaprezentowanie niezwykle interesującej sylwetki naukowej prof. Karola Górskiego (Odessa 1903 - Toruń 1988), wybitnego polskiego uczonego, związanego z zawodowo z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu, który był pionierem

w dziedzinie badań nad historią życia duchowego w Polsce oraz wydawcą źródeł historycznych.

Górski zapisał się w historii nauki jako badacz o formacie europejskim, który przez dziesiątki lat poszukiwań dążył do napisania możliwie najpełniejszej syntezy zjawisk dotyczących życia duchowego, aby usprawnić tym samym prace monograficzne kolejnym badaczom. Profesor miał świadomość, że jego książce daleko jest do doskonałości, że narażona jest na krytykę, niemniej *Zarys dziejów duchowości w Polsce* (1986) pełni dziś rolę bodaj pierwszego polskiego kompendium wiedzy źródłowej, od którego rozpoczyna się wszelkie badania nad życiem wewnętrznym, zarówno w kręgach zakonnych, jak i świeckich. Książka ta funkcjonuje również w seminariach duchownych. Warto podkreślić, że Górski nie dążył do napisania podręcznika, chodziło mu raczej o zaprezentowanie uporządkowanego, acz niepełnego stanu wiedzy o duchowości, bo takiej nie posiadał.

Droga naukowa Górskiego nie należała do łatwych. Trzeba mieć na uwadze fakt, że z jednej strony książka *Od religijności do mistyki*, która weszła w skład *Zarysu dziejów duchowości w Polsce*, napotykała rozmaite opory ze strony krytyków, gdzie autorowi zarzucano m.in. wybiórczość, odpowiadano brakiem zrozumienia wobec założonych koncepcji, ironizowano i ośmieszano. Z drugiej zaś strony środowisku zakonnemu imponowało to, że właśnie człowiek świecki zajął się tym potężnym w swoich rozmiarach zagadnieniem.

Rekonstrukcja biografii naukowej uczonego w horyzoncie zainteresowań duchowością odsłania ciekawe perspektywy poznawcze, pozwala oddzielić obszary refleksji już zagospodarowane od tych, które wymagają namysłu i pogłębionych badań. Ponadto prace Górskiego wciąż inspirują do dalszych poszukiwań w obrębie historii duchowości. Najistotniejszym materiałem badawczym wykorzystanym w artykule są książki: *Studia i materiały z dziejów duchowości* (Warszawa 1980) i *Zarys dziejów duchowości w Polsce* (Kraków 1986).

• Варецька Софія Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка
ГРАССІАНА Й УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Творчість видатного німецького письменника й художника Гюнтера Граса від моменту написання перших художніх творів, а це 1956 рік і до сьогодні перебуває в полі зору

літературознавців, соціологів, філософів, філологів та інших вчених з різних куточків Землі, які об'єднані обраною постаттю своїх досліджень. Очевидно, що філософсько-естетичні погляди автора відбивають не лише нагальні загальнолюдські проблеми, Грас демонструє уже відоме й прийнятне з іншого ракурсу, пропонує своє розуміння певних питань, що провокує вчених до безперервного наукового спілкування, до гострих і палких дискусій. Письменник за все своє творче життя здобув численну кількість найрізноманітніших винагород, проте найважливішою серед них слід назвати світову відзнаку – Нобелівську премію з літератури у 1999 році. Адже присудження саме цієї премії свідчить про те, що тематика й проблематика творів Граса є актуальною й нагальною не лише в межах однієї нації, а є загальнолюдськими. В історії літератури є такі постаті як Данте, Шекспір, Байрон, Гете, Тарас Шевченко та багато інших письменників, які жили й творили в різні періоди людства, їхня творчість належить до так званої класики світової літератури. Кількість літературознавчих праць, присвячених творчості цих митців вимірюється десятками томів, проте дослідження їхнього творчого здобутку є актуальним і тепер, кожне наступне покоління лише поглиблює й розширює межі дослідницьких інтерпретацій. У статті буде розкрито низку питань, а зокрема йдеться насамперед про дослідницькі вектори вчених з різних країн творчості Гюнтера Граса, чи комплекс проблем, який ставлять літературознавці перед собою, той самий чи все ж є своя національна літературознавча специфіка, чи важлива вона в інтернаціональних варіантах, чи вписується українське літературознавство у світову Грассіану.

• **Гайжюнас Сильвестрас**, доктор гуманитарних наук, старший научний співробітник Інститута литовської літератури і фолклору (Вільнюс, Литва)

ЙОЗЕФ ЕРЕТ КАК БИОГРАФ.

ПОИСК СИНТЕЗА КУЛЬТУР

Ім'я Йозефа Ерета (Юозаса Еретаса, 1896–1984) золотими буквами вписано в історію литовської культури. 67 лет (двадцять один год в самій Литві, інші роки на батьківщині в Швейцарії) Ерет працював як універсальна особистість, відкриваючи нові горизонти в литовській педагогіці, журналістиці, літературознавстві, культурології, в

общественной деятельности. Перу Эрета принадлежит фундаментальные работы по немецкой литературе и философии. Монографии о Гёте и Шиллере, о немецких мистиках Майстере Экхарте, Йоганне Таулере и других, „История немецкой литературы” положили начало литовской германистике и вместе с тем стали яркими фактами литовской культуры тридцатых годов XX века. Работы Эрета отличаются концептуальностью и прекрасным знанием литовского языка. Прослеживая жизненный путь и творчество Гёте, Эрет чётко формулирует те принципы мировоззрения немецкого классика, которые свидетельствуют о его синтетическом мышлении. По мнению Эрета творческий путь Гёте свидетельствует о том, что ему удалось совместить национальную природу, классическую культуру и христианское начало, что представляет собой сущность европейской культуры. Этот синтез воплощен в „Фаусте” Гёте. Прослеживая жизненный и творческий путь великих немецких мистиков, Эрет также выделяет моменты синтеза культур, духовных влияний, которыми богат его родной Базель и пограничное пространство Рейна. В своих работах Эрет также неоднократно подчёркивал синтез Юга и Севера, показывал движение художественных и этических идеалов между южными и северными культурами.

• **Дерикоз Ольга Борисівна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ У ЛАБІРИНТАХ ХУДОЖНЬОГО ВИМИСЛУ (РОМАН АНТОНІЇ БАЙЕТТ „ОДЕРЖИМІСТЬ”)

Філологічний роман А. Байетт (1936 р.н.) „Possession” („Одержимість”), лавреат Букерівської премії 1990 р., розглядається як літературознавче прочитання спадщини поетів вікторіанської доби Рандольфа Генрі Падуба та Крістабель Ла Мотт (містифікаційні постаті). Текст роману вибудовано у перспективі дослідницької методології, якою оперують персонажі-науковці кінця XX ст. У такому ключі постає проблема творчості, що відбиває креативний процес самовизначення митця/літературознавця, який в авторки

пов'язується з питаннями статі та гендеру. У дотуку до цього показується осмислення науковцями Роландом Мітчеллом та Мод Бейлі самих себе як особистостей та знавців літератури.

Ключової ваги набуває поетика заголовку, яка обіграє відтінки значень „володіння” та „одержимості” й розкриває характер наукових пошуків героїв. Їхні дослідження базуються на так званих „інференційних прогулянках” (термін У. Еко) – літературознавчих „вилазках” за межі досліджуваних об'єктів „у пошуках інтертекстуальної підтримки”, яку надає героям історико-культурний контекст ХІХ ст. і приватний простір Генрі Падуба та Крістабель Ла Мотт. Підкреслюється значення мотиву „таємниці” в творчих біографіях вікторіанських поетів та літературознавчих розвідках героїв кінця ХХ ст., які уподібнюються „детективам”, що блукають у смисловому лабіринті досліджуваних „текстів”.

У цій площині розглядаються джерела натхнення постмодерністських героїв-літературознавців, яке вони отримують від самого пошуку інформації та віднайдених раритетів: це художні тексти поетів-вікторіанців, їхні любовні листи, місця спільного перебування героїв, портрети тощо. Вони стають точками перетину усіх сюжетних проекцій (одержимих наукою персонажів роману, їхніх „об'єктів” та різних епох), відбивають палімпсестну модель роману „Одержимість”. Розгорнута метафора „нитки” зв'язує між собою героїв та смисли роману А. Байєтт. Акцентується лімінальність тілесного, духовного, творчого та культурного у зближенні різних на перший погляд речей.

• **Zoubovitch Olga**, docteur ès lettres, professeur du lycée Jean Vilar (Plaisir, France)

БЕЛИНСКИЙ КАК ТЕОРЕТИК ЛИТЕРАТУРЫ

Виссарион Григорьевич Белинский – крупнейший представитель русской литературной критики. В качестве примера достаточно указать на его годовые обозрения литературы, публикуемые в „Отечественных записках” и „Современнике”, сразу становившиеся ярким событием литературной жизни России того времени.

Однако есть основания утверждать, что литературные исследования Белинского представляют собой не только образцы блестящей литературной критики: Белинский предстает в них и как теоретик литературы. Анализ литературы, предлагаемый Белинским, – это не только анализ текущего состояния русской литературы.

В своих статьях Белинский предстает то как теоретик чистого искусства (что особенно заметно в первый период творчества), то как предтеча так называемой „реальной критики” в духе Добролюбова. Именно в работах Белинского происходит одно из первых в истории русской критики обоснований реализма как литературного направления. Возможно, это было связано с новым подходом к литературной критике, который утверждается в России именно в период творчества Белинского. При этом подходе литературная критика понимается уже не только как анализ художественных достоинств произведения, но и как оценка произведения с точки зрения его идейно-тематического единства и верности определенным эстетическим принципам.

В докладе сделана попытка оценить вклад Белинского в теорию литературы, в частности, в разработку теории жанров и основных принципов реализма. При этом будут использованы материалы как российских, так и некоторых зарубежных исследователей русской мысли XIX века.

• **Кицан Олена Вікторівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ВІРШОЗНАВЧІ ПОГЛЯДИ В. ПЕТРОВА

Віктор Платонович Петров (псевдоніми – В. Домонтович, В. Бер, В. Плят, А. Семьонов, Борис Вериги) відомий не лише як талановитий письменник, а й як один із найяскравіших інтелектуалів свого часу. Вражає широта наукових зацікавлень ученого: історія, археологія, філософія, мовознавство, літературознавство, економіка, етнографія, мистецтвознавство, соціологія. Але майже нічого не відомо про вклад В. Петрова у віршознавчу науку.

Ще студентом В. Петров починає цікавитися українським бароко й, зокрема, літературою XVII ст. Власне, це було зумовлено, насамперед, науково-викладацькою діяльністю В. Перетца, який розпочав досліджувати теорію українського віршування XVI–XVII ст.

До раннього недослідженого університетського періоду творчості В. Петрова належить перша з лекцій, яка є коротким нарисом про розвиток середньовічної латинської церковної поезії V–XIII ст. („В этой же форме написаны прекрасные гимны (Про розвиток середньовічної поезії)”). Автор, вивчаючи розвиток церковної латинської поезії за першоджерелами, першим порушив питання про вплив латинської церковно-християнської поезії V–XIII ст. на українську гімнографію.

У своїй лекції В. Петров, окрім коротких відомостей про середньовічних авторів, визначив особливості їхньої поезії та її значення для європейської культури.

Другою темою своїх лекцій з історії української літератури В. Петров обрав форму вірша в творах XVI–XVII ст., яка на той час була ледь окреслена в поодиноких розвідках українських дослідників – О. Потебні, І. Франка та М. Грушевського.

Вчений велику увагу приділяв біографічному методу, оскільки у своїх лекціях розглядав творчу спадщину письменників у безпосередньому зв'язку з обставинами їхнього життя.

Досить цікавими є погляди В. Петрова на особистість Шевченка, викладені у статті „Естетична доктрина Шевченка”. В. Петров протиставляє Шевченка-поета (Генія) Шевченку-малюру (Майстру). Адже як художник Шевченко мав змогу навчатися, зокрема закінчив Петербурзьку Академію мистецтв.

За словами Петрова, у малярстві Шевченко мусив підкорюватися певним законам („законы анатомии и светлотини, математично точны законы перспективы, геометрия искусства, нормы рисунка, ученический кропотливый труд”). Але жодних правил не було для нього як поета, тут він йшов своїм власним шляхом, поза будь-якими школами.

• **Ковальчук Галина Володимирівна**, старший викладач кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету

ОДЕСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Н. Б. КУЗЯКІНОЇ

Наталя Борисівна Кузякіна (1928–1994) – відомий українсько-російський літературознавець і театрознавець ХХ ст. В українській науці вона репрезентує репресоване дослідництво: хоч самій авторці численних статей і низки монографій наприкінці 1960-х років і вдалося уникнути арешту й ув'язнення, втім її було піддано несправедливій критиці з ідеологічних позицій, звільнено з роботи в ІФТЕ імені Максима Рильського АН УРСР, по суті – фізично витіснено з України. Тільки виїзд до Ленінграда і підтримка колег допомогли обдарованій дослідниці продовжити наукову кар'єру й повноцінно реалізуватися у своєму фаховому виборі.

У творчій біографії професора Н. Б. Кузякіної доречно вирізнити чотири етапи, які відображають її професійне становлення й розвиток як ученого-літературознавця й мистецтвознавця: ізмаїльський (1952–1955), одеський (1956–1961), київський (1962–1972), ленінградський (1973–1994).

До Одеси Н. Б. Кузякіна переїжджає з Ізмаїла, де очолювала кафедру літератури вчительського інституту, у зв'язку з переведенням в ОДУ тамтешнього літературного факультету. Наступних кілька років науково-педагогічної діяльності стають для молодой дослідниці школою фахового вишколу, оскільки потрапляє вона в коло знаних учених, уливається в колектив однієї з найдавніших кафедр української літератури в нашій країні.

В Одесі Н. Б. Кузякіна глибше й на все життя відкрила для себе правдивого М. Куліша й почала працювати над книгою про нього; по-справжньому занурилася в театральне середовище, що надалі увиразнило мистецтвознавчу грань її діяльності; видала „Нариси української радянської драматургії. Ч. 1 (1917–1934)” (1958), які мали значний і різноплановий резонанс у наукових колах, а проте надовго закріпили за авторкою статус першовідкривача української драматургії періоду Розстріляного Відродження; методологічно розвинулася від соціологізму до психологізму творчості, осмислення її системного характеру тощо.

• **Лановик Зоряна Богданівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Лановик Мар'яна Богданівна, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

АРХЕОЛОГІЯ ПАМ'ЯТІ:

ПОСТАТЬ ПРОФЕСОРА РОМАНА ГРОМ'ЯКА У СПОГАДАХ ЙОГО СУЧАСНИКІВ

Пам'ять – надзвичайно складний феномен, особливість якого посилюється його фрагментарністю, суб'єктивністю, ситуативністю, підсвідомим характером його механізмів, відтак – одиничністю й неповторністю. Пам'ять постійно поповнюється, підтримує попередні значення лише на певний період. У ній діють свої закони, про що писав ще М. Бердяєв: „Спогади про минуле ніколи не можуть бути пасивним, не можуть бути точним відтворенням... Пам'ять активна, у ній є творчий перетворюючий елемент, і з ним пов'язана неточність, невірність спогадів. Пам'ять здійснює відбір, багато чого вона висуває на перший план, багато ж залишає у забутті, інколи позасвідомо, а інколи й свідомо”.

Кожен текст постає специфічною мнемонічною програмою в її багатоаспектному сенсі: пам'яті епохи, в яку він був створений; пам'яті про епоху, яку він змодельовав; пам'яті автора, його середовища тощо. Багато текстів репрезентують те, що минуло, і від чого залишився тільки слід. Літературознавча теорія використовує психоаналітичний термін „слід пам'яті”, яким окреслюються феномени запам'ятовування та відновлення. Сліди пам'яті стираються, знищуються, самовідновлюються, перетинаються між собою.

У цьому сенсі М. Фуко в „Археології знання” визначає чотири ключові терміни: *прочитання – слід – розшифрування – пам'ять*. Він вважає доцільним застосовувати їх не лише до текстів, а й до окремих висловлювань, які вони містять. Французький дослідник пропонує „з'ясувати, який спосіб існування може характеризувати висловлювання, незалежно від їхнього виголошення в глибині часу, в якому вони й досі існують, в якому вони збереглися, в якому вони знов активізуються й використовуються, в якому їх також забувають,

але не згідно з первісним призначенням, а часом навіть руйнують”.

Цікавими з цього приводу є міркування Ж. Дельоза. У своїй концепції *абсолютної пам'яті* він розглядає її як феномен, при якому теперішнє виявляється повторенням минулого, що створюється заново.

Можемо бачити, як діють ці теоретичні закони у процесі укладання книги спогадів про професора Романа Гром'яка. Різні грані його діяльності – політична, суспільно-громадська, наукова, педагогічна – по-різному репрезентуються у сприйманні його сучасників. Ця рецептивна площина набуває ознак простору Ляйбніцових монад, які химерним чином взаємовіддзеркалюються, створюючи мінливу динамічну картину, яку неможливо „схопити” у стані статичності. Тому спогади є площиною алузій та „інтерперсональності”, які лише умовно містять вказівку на „істинність”.

• **Матійчак Альона Анатоліївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

АЙРІС МЕРДОК ЯК НАУКОВЕЦЬ

Айріс Мердок (1919-1999) – знакова постать літературно-філософського дискурсу, видатна британська письменниця ірландського походження однаково відома як романіст, драматург, поет, публіцист, літературознавець та філософ. Її літературний доробок складається з кількох драматичних творів, двадцяти шести романів, збірки поезії, низки літературно-критичних есе та понад двадцяти етико-філософських праць.

Особливо важливим для осягнення усього корпусу творчої продукції цієї непересічної особистості є наукова та викладацька діяльність, підґрунтям якої було класичне англійське виховання і хороша освіта, здобута у престижних школах Англії (Froebel Demonstration School, 1925, Badminton School, 1932–1938), Оксфордському (Somerville College, 1938-1942) та Кембриджському (Newnham College, 1947–1948) університетах. В Оксфорді вона вивчала класичну філологію, давню історію та філософію; блискуче склала випускні іспити та захистила дипломну роботу з античної літератури, і з

відзнакою (First Class Honours degree) закінчила університет. У 1947 р. Мердок переїхала до Кембриджського університету для більш глибокого вивчення філософії і захисту дисертації. З липня 1948 р. Айріс Мердок – викладач філософії в Оксфорді (Fellow of St. Ann's College), який з цього моменту на п'ятнадцять років стає Alma Mater її професійної та літературної діяльності. З 1963 по 1967 роки вона також читає лекції у Королівському університеті мистецтв (Royal College of Art).

Серед її наукових праць особливе місце належить першій книзі *Sartre: Romantic Rationalist*, 1953 та збірці філософських есе і нарисів *Metaphysics as a Guide to Morals*, 1992, написаної за матеріалами її Единбургського курсу лекцій (*Gifford Lectures*, 1981-82). Цей курс містить принаймні три основні напрямки: студії з етики Платона і Канта, введення до французького екзистенціалізму із його першоджерелом філософією Кіркгора та наукове дослідження про природу мистецтва і краси. Важливо відзначити також незакінчений рукопис, присвячений аналізу філософії Мартіна Гайдеггера, з архіву Мердок. Проте повне уявлення про масштаб діяльності Мердок як науковця-філософа та літературознавця дає книга *Existentialists and Mystics: Writings on Philosophy and Literature*, 1997, з величезним діапазоном тем, поміж яких можна умовно виокремити два основних тематичних спрямування. Перший – суголосний із назвою одного з есе *The Sovereignty of Good Over Other Concepts* – філософські роздуми з питань релігії та моралі; другий – взаємини філософії та літератури. Мердок встановлює зв'язок літературної традиції з філософською, відзначаючи беззаперечний вплив філософських ідей на художню творчість, а також зворотне збагачення філософії за допомогою літературних засобів. Із цього приводу вона викладає теоретичні погляди на пошуки моральних критеріїв людського буття у своїх літературно-критичних есе (critiques). Зокрема *Проти сухості* (*Against Dryness*, 1961) – одна з класичних статей письменниці – рівнозначно присвячена філософській концепції особистості (аналізуються англосаксонська та французька філософські традиції), моральному вдосконаленню митця й теорії роману.

Плідна конвергенція між літературознавчим, лінгвістичним та філософським дискурсами у науковій діяльності А. Мердок безпосередньо позначилася на творчості письменниці та формуванні рецептивного потенціалу її художніх творів.

• **Московская Дарья Сергеевна**, доктор филологических наук, заведующая отделом рукописей Института мировой литературы им. А.М.Горького Российской академии наук (Москва, Россия)

КИЕВСКИЙ АКЦЕНТ В ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ Н. П. АНЦИФЕРОВА

Николай Павлович Анциферов (1889–1958) сформировался как историк литературы именно в Киеве. Поликультурный, многонациональный древний город учил искать в своей культуре – этой „полигенетической цитате” – уникальное „местное слово”. В монументальном облике города ученый видел документ, запечатлевший местное предание, подчас не признанное официальной наукой, например, историю христианизации Киева. Анциферов относил города к „нечеловеческим организмам”, наделенным душой. Эта душа – историческая память общества, определяющая его историческую судьбу. Понятие души в трудах Анциферова сопрягается с понятием доминанта. Вслед за ак. А. А. Ухтомским он считал, что доминанта определяет направленность человеческого восприятия и сохраняет целостность сложного объекта в индивидуальном сознании. Набор архитектурно-монументальных и природных примет города помогает определить доминанту местности, такую, как, например, киевский Подол, или Владимирская горка, содержательно освоенные Гоголем и Булгаковым в киевском литературном мифе. Литературоведческие штудии Анциферова также испытали воздействие методологии локальных исторических исследований И. М. Гревса, предполагавших посещение места создания или действия произведения, которое создает условия для отрешения ученого от своих навыков мысли, способствует преодолению психологической и временной дистанции. Основополагающее значение для исследований Анциферова имел принцип „признания чужой одушевленности”. Литературный памятник – это независимая реальность, которая не должна пересоздаваться научной концепцией исследователя. Столь же значительную роль он отводил не книжной реальности с присущей ей идеологической активностью. Исследовательское воображение, игнорирующее одно из этих двух начал творчества, согласно Анциферову, обедняет, искажает, порой уничтожает художественное

событие, а потому историк литературы обязан уметь понять и принять чужую и даже чуждую ему точку зрения. В целом, историко-литературные урбанологические штудии Анциферова представляют собой бесценный опыт применения локального метода в литературоведении.

• **Нікоряк Наталія Валеріанівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОЛЬГА ПЕТРІВНА ГУЛЯ (1907–1993): ТРАГЕДІЯ ВЧЕНОЇ В УМОВАХ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ДИКТАТУРИ

Ольгу Петрівну Гулю як талановитого педагога і авторитетного науковця шанували як учні, так і колеги нашого університету, хоча її біографія постає типологічним зразком більшості біографій науковців радянських часів. Долучившись до вшанування 70-річного ювілею кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури, маємо нагоду згадати непросту долю дивовижної жінки-вченого, літературознавця, знавця французької літератури і дослідниці творчості Ромена Роллана: їй довелося у доволі складний 1945 рік разом з чоловіком – професором Миколою Петровичем Гулею – стояти біля витоків цієї кафедри.

Сьогодні життя Ольги Петрівни прочитується як текст з доволі непростим сюжетом. Корінна петербурженка, що отримала блискучу освіту в Інституті історії мистецтв, де любов до науки й літератури їй прищеплювали такі знані академіки, як В. М. Перетц, С. Д. Балухатий, Л. В. Щерба, В. М. Жирмунський, вона пережила у рідному місті блокаду 1941–1942 р., евакуацію в м. Єсентуки (Східний Кавказ), аж поки у вересні 1945 року, одразу після визволення Буковини, разом із сім'єю не переїхала до Чернівців, де й завершилося її життя.

Кафедру зарубіжної літератури в Чернівецькому державному університеті було засновано після війни, у 1945 році. Очільником її й став вже відомий на той час літературознавець професор Микола Петрович Гуля, доля якого виглядає не менш драматичною. Разом з ним біля витоків цієї кафедри була й його вірна дружина – Ольга Петрівна, яка займала посаду старшого викладача. Займатися наукою і викладати, виховувати студентів і молодих науковців їм довелося в доволі непростих умовах. Через несправедливі звинувачення на їх адресу в

„низькопоклонстві перед Заходом”, „веселовщину” та „відрив від сучасності”, постраждав не лише Микола Петрович, а й Ольга Петрівна, якій довелося після смерті чоловіка взяти на себе не лише сімейні турботи, а й керівництво кафедрою, і, зрештою, відвойовувати право працювати і займатися наукою. Важливо підкреслити, що у цій боротьбі в неї був досить надійний захист – підтримка її наукового керівника – академіка О. І. Білецького.

• **Ромас Людмила Миколаївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ЇЇ СУБСТАНЦІЙНЕ НЕЗРИМОЇ ВОГОНЬ: ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ К. П. ФРОЛОВОЇ

Часто стається так, що ми вивчаємо біографії учених світового, всеукраїнського і, як мінімум, столичного рівня, а життєписи тих, з ким довелося працювати поруч багато років, видаються звичайними і про них не завжди згадуєш. Певно, у житті кожного, хто присвятив себе науці, завжди трапляється людина, яку й через багато років будеш називати своїм учителем, тим, хто навчив тебе мислити, аналізувати і, найголовніше, любити свою роботу й цінувати свій фах. Для багатьох викладачів кафедри української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара таким учителем стала Клавдія Павлівна Фролова, рід якої бере свій початок з маленького російського села Сенькове Орловської губернії. Після народження доньки, й отримання диплому радянського зразка (1923), батько Клавдії Павлівни Фролової переїхав з сім'єю в Україну до села Рудька Царичанського району на Дніпропетровщині й заснував там амбулаторію, фактично сформувавши систему медичної допомоги селянам.

Навчаючись у школах сіл Рудьки та Китайгорода, К. П. Фролова захоплювалася літературою й театром, ставила самодіяльні вистави та грала в них. Дивом залишившись живою після голодомору й війни, вступила на філологічний факультет Дніпропетровського державного університету.

Маючи видатний акторський дар, у 1944 році після візиту до тодішнього народного комісара освіти П. Тичини їй вдалося

отримати дозвіл на суміщення навчання у двох закладах (що тоді практично було неможливо).

Після закінчення Дніпропетровського державного університету та Дніпропетровського театального училища у 1947 році К. П. Фролова стає провідною актрисою Українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка.

З 1948 року К. П. Фролова регулярно дописувала до періодичних видань рецензії на спектаклі, згодом стала активним членом Спілки театральних діячів України, брала активну участь у становленні і розвитку університетського театального колективу „Юність” та відомого тепер в усій Україні театру одного актора „Крик” Михайла Мельника.

Захистивши кандидатську дисертацію, з 1961 року К. П. Фролова – викладач кафедри української літератури Дніпропетровського державного університету. Далі будуть догани від компартійного начальства, суцільне цькування, дослідження письменників „розстріляного відродження”, поезії шістдесятників, членство у Спілці письменників України, захист докторської дисертації, створення Придніпровського колегіуму (навчального закладу на принципово новій основі), участь у всеукраїнському русі зелених, багато пропонуванних посад, видання книжок та підручників для студентів, якими користуються й до сьогодні в Україні та далеко за її межами.

• **Семен Галина Ярославівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

О. В. ПЛАУШЕВСЬКА – ДОСЛІДНИК ТВОРЧОСТІ В. ШЕКСПІРА

Олена Володимирівна Плаушевська (8.02.1925 – 2.02.2007) працювала в Чернівецькому держуніверситеті, викладала зарубіжну літературу. Певний час очолювала кафедру, була керівником створеного при кафедрі наукового гуртка. Далі переїхала до м. Ніжин Чернігівської області, де працювала доцентом кафедри історії культури та народознавства Ніжинського педінституту ім. М. Гоголя. Ряд робіт О. В. Плаушевської були присвячені проблемі „Шекспір та інші епохи”, зокрема дослідниця вивчала питання: Шекспір та англійська драматургія епохи Реставрації (стаття вийшла у

збірнику „Грузинська Шекспіріана” в 1975 році, котрий відобразив роботу Шекспірівського симпозиуму, що проходив у Тбілісі з 8 по 13 жовтня 1972 року); „Макбет другий” про переробку п’єс Шекспіра у XVII ст., стаття присвячена аналізу трагедії „Макбет” придворного поета-лауреата Вільяма Девенанта (1606-1668). Девенант вважав культуру своєї доби вищою від варварської творчості Шекспіра. Знаменита фраза відьом (I,1), що викликала стільки тлумачень у світовому шекспірознавстві, – *Fair is foul, and foul is fair* – конкретизована Девенантом, перетворилася у банальність: *To us fair weather’s foul, and foul is fair*. Олена Володимирівна Плаушевська читала спецкурс „Вільям Шекспір”, у якому висвітлювались наступні теми: інтерпретатори Шекспіра; питання авторства шекспірівських творів; три основні періоди творчості видатного драматурга; комедії Шекспіра; історичні хронічки; трагедії Шекспіра. Особлива увага приділялася аналізу таких творів як „Ромео і Джульєтта”, „Гамлет”, „Отелло”, „Король Лір”. На засіданнях наукового гуртка студенти факультету іноземних мов, філологічного та історичного факультетів, викладачі кафедри та шанувальники творчості видатного драматурга мали змогу глибше вивчити сонети Шекспіра саме завдяки подвижницькій праці Олени Володимирівни Плаушевської.

• **Тверітінова Тетяна Іванівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Київського університету імені Бориса Грінченка

Л. Г. ФРИЗМАН – УЧЕНЫЙ И ЧЕЛОВЕК

Имя доктора филологических наук, профессора Леонида Генриховича Фризмана хорошо известно не только в Украине, но и далеко за ее пределами в ближнем и дальнем зарубежье. По выражению ученого, в его „послужном списке” – 47 книг и 547 статей, среди которых монографии, учебные пособия, популярные сборники, научные и публицистические исследования.

Одно из известных выражений Леонида Генриховича – „не стоит оставаться исследователем одной темы” – в полной мере характеризует его самого. Круг его научных интересов впечатляет своим масштабом и разносторонностью: творчество Е. А. Баратынского, А. С. Пушкина, поэтов-декабристов, М. Ю. Лермонтова, Л. Н. Толстого, проблемы русского

романтизму, журналістика першої чверті XIX століття, російський історичний роман, творчість М. А. Максимовича, Д. С. Мережковського, А. Т. Твардовського, Д. Самойлова, А. А. Галича, Б. Ш. Окуджави, Ю. Ч. Кима, Б. А. Чичибабіна, єврейська тема в російській літературі, дослідження з літературознавства С. А. Рейсера і багато інше. Однак постійним пріоритетом для Л. Г. Фризмана залишалося творчість А. С. Пушкіна і „золотий вік” російської поезії.

Публіцистика ученого свідчить про його громадянську позицію, неконформізм, сміливості в оцінці нагальних проблем нашого часу, суспільства, держави.

З 1971 року Л. Г. Фризман викладає в Харківському національному педагогічному університеті. Як відомого ученого і досвідченого викладача його запрошували читати лекції університети Франції, Італії, Німеччини, Швеції, Польщі, Ізраїлю і багатьох інших країн.

За цей період під його керівництвом було захищено 4 докторські і 60 кандидатських дисертацій, його колишні аспіранти і докторанти викладають в різних українських вузах, залишаючись, як і їх Учитель, вірними служінню Літературі.

Л. Г. Фризман належить до таких людей, в яких розум поєднується з мудрістю, незворушність – з повагою до особистості, а працездатність і підвищена вимогливість до себе завжди будуть служити прикладом для його учнів.

Студіювання творчої біографії

• **Басняк Тетяна Анатоліївна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСОБИСТІСТЬ ПИСЬМЕННИКА НА ПЕРЕТИНІ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Сумарне сприйняття постаті письменника з часом формує певну його парадигму. Постає питання, якою мірою ця парадигма насправді є автентичною дійсною постаттю митця, чи, можливо, вона радикально деформує його істинний образ. Це питання може бути розкритим на будь-якому прикладі наукових

інтерпретацій постатей відомих або й маловідомих митців – в межах німецькомовної культури ХХ ст. згадаємо Вольфганга Кьоплена, Гюнтера Андерса, Альфреда Андерша, Томаса Бернхарда, Штефана Андреса, Йоганнеса Бобровського, Хайміто фон Додерера, Вальтера Мерінга, Фрідріха Дюрренматта, Йозефа Рота, Пауля Целана, Рози Аурлендер, Грегора фон Реццорі та цілого ряду інших.

Кожний з письменників безперечно є неповторною особистістю, але їх інтерпретує досить стале коло дослідників, а це означає, що у літературознавстві постаті письменників можуть типологічно уніфікуватися, тобто перетворюватися на певні типи. Отже, перед нами виникає досі не ідентифікована в історіографічному дискурсі проблема. Означена ситуація може далі закріплюватися у площині ідеостилу через перекладачів, позаяк автори-перекладачі зазвичай припасовують першотекст до власного стилю, що сприяє виникненню й девіацій рецепції.

Окреслена ситуація розглядається на прикладі роману Йозефа Рота „Йов” (1930 р.), що постає в інтерпретації спочатку дослідників, зокрема, Д. Меренса, Г.-Ю. Бланке, Е. Гьогеля, М. Ціммера, а далі й у перекладацькому виконанні Ю. Прохасько (видав „Критика”, 2010 р.) та Ю. Архипова (видав „Текст”, 2011 р.). В конотації до аналогічних розвідок цих же науковців і перекладачів відносно інших фігур німецькомовної літератури проблема демонструє свою перспективність.

• Біляцька Валентина Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ІСТОРИЧНИЙ ФАКТ У ХУДОЖНЬОМУ БУТТІ ГЕРОЇВ РОМАНІВ У ВІРШАХ А. ГУДИМИ

Моделювання історичного минулого в романах у віршах Андрія Дмитровича Гудими „Устим Кармалюк” (1992), „Северин Наливайко” (1995), „Клекотіли орли” (1998), „Сповідь Мазепи” (2003) допомагає відтворити „приховані сторінки” нашого народу, по-новому художньо осмислити людські долі, адже прототипами головних героїв є відомі історичні особи –

Устим Кармалюк, Северин Наливайко, Максим Залізняк, Іван Гонта, Іван Мазепа.

Реконструюючи історію в художніх образах, А. Гудима посилається на реальні свідчення, літописи, артефакти. Героїв автор подає на тлі подій, які хоч і були вже об'єктом художньої інтерпретації, проте не знайшли належної оцінки, й існували як історичний факт, пропущений через окремі людські долі, у пам'яті народу.

Історичні факти в романах у віршах письменника подаються як достовірна довідка, наприклад, кожна частина „Устима Кармалюка” починається посиланням на судові акти, архівні матеріали із зазначенням дати, що є ключовими для змісту: І частина „За Сибіром сонце сходить” – 21 жовтня 1822 року (з журналу Подільського губернського правління); II частина „Чорні хмари” – 17 травня 1832 року (з наказу Київського губернатора міській і земській поліції); III частина „Ой, не лети, орлице” – 23 серпня 1835 року (з оповіщення Летичівського земського суду). Подібну структуру має й „Сповідь Мазепа”, співвідношення достовірності з домислом є головною жанровою особливістю історичних романів у віршах А. Гудими.

Документальне підґрунтя художніх образів, аналізованих романів, синтезовано з фольклорною оцінкою. Адже ще за життя про головних героїв складалися легенди, перекази та пісні, тому у творах автор не оминув нагоди трансформувати народний ліро-епос – „За Сибіром сонце сходить” (про Кармалюка), „Ой горе ж тій чайці, ой горе небозі” (про Мазепу), „Ой наварили ляхи пива” (про Гонту), „Максим козак Залізняк” (про Залізняка) та інші. У романах „Северин Наливайко”, „Клекотіли орли” історичний факт у трактуванні буття історичних осіб дещо поступається народній оцінці, авторській фантазії.

• **Вардеванян Світлана Іванівна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЮРІЙ АНДРУХОВИЧ В СЮЖЕТНИХ ЛАБІРИНТАХ КЛАСИКИ Й ПОСТМОДЕРНУ

Досить довгий період присутності „Московіади” (перша публікація в 1993 р.) в інтелектуальному просторі дозволяє зробити певні, хоча б проміжні, узагальнення щодо діалогічного контексту роману, функціонування в ньому інших текстів.

Думки про те, що в „Московіаді” Юрія Андруховича є алюзії на інші літературні тексти виникають у критиків з часу появи роману. Починаючи від зауваження паралелей на рівні назви з „Іліадою” Гомера, „Енеїдою” Вергілія, „Росіадою” Хераскова або ж „Гавриліадою” О. Пушкіна, на рівні жанру – з меніппеєю, аж до сюжетно-образних запозичень з „Уліссу” Джойса, постмодерністської поеми в прозі „Москва–Петушки” Венесаміна Єрофєєва, роману „Малий Апокаліпсис” Тадеуша Конвіцького.

Тексти Андруховича, Конвіцького, Єрофєєва – тяжіють до джойсівського сюжету – одноденної подорожі героя. Але, якщо у Джойса герой – простий дублінський обиватель, рекламний агент, то герої Єрофєєва, Конвіцького, Андруховича – письменники, які рухаються кожен до свого пункту призначення, а дорогою рефлексують щодо сутності тоталітарної імперії СССР.

Герої Єрофєєва й Конвіцького рухаються по горизонталі, в „Московіаді” ж Андруховича переміщення відбувається по іншій осі – вертикалі. Так, в тексті „Московіади” є ще один, поки що не зауважуваний, внутрішній механізм, який визначає як логіку послідовності, так і специфіку пригод головного героя.

Відповідь на запитання, куди спускається герой „Московіади” для мене є очевидною – в Дантове пекло. Доведення цього факту відкриває цікаві перспективи на шляху розуміння метасюжету текстів Юрія Андруховича.

• **Вікирчак Ірина Олександрівна**, аспірантка кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ТВОРЧИСТЬ РОЗИ АУСЛЕНДЕР ПЕРІОДУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Німецькомовна буковинська поетеса Роза Ауслендер прожила незвичайне життя, повне переїздів та втеч, про яке вона сама писала: „Злітаючи / на небесній гойдалці / Європа Америка Європа // я не мешкаю / я живу”, намагаючись „любити / сердечні листи / набивати гулі / об усі гострі кути / й лишатися цілою”. Але чи вдалося авторці зберегти свою „цілісність” в площині еволюції поезики на фоні біографічних та історичних фактів?

Англомовну лірику Рози Ауслендер можна вважати „побічним ефектом” її постійних переїздів та життя на двох

континентах чи прагматичним підходом до створення поезії у англомовному середовищі, де „немає місця для сприйняття поезії”. Та, головним чином, дослідники поезії пов’язують цей феномен із „запереченням німецької мови”, способом пережити травми Голокосту та війни (зокрема, Рихло П. В.). І хоч у своїх есеях Роза Ауслендер згадує, що імпульс писати англійською з’явився „без усякого зовнішнього приводу” і потім так само загадково зник, авторка визнає, що новий світ модерної американської поезії став свіжим стимулом для її творчості.

Загалом було знайдено рукописи 204 віршів Ауслендер англійською, з них відсортовано ті, що різнилися лише назвами, або були подібними варіантами одного й того ж вірша. Оскільки вірші не були позначені датами, укладач Гельмут Браун у книжці „The Forbidden Tree” розставив їх в алфавітному порядку згідно назв. На думку Гельмута Брауна, публікація 190 віршів англійською мовою заповнює прогалину, яка була між римованими ранніми роботами та вільними за формою віршами, що з’явилися після 1957 року.

З часу американської еміграції між 1947 та 1956 роками на творчість Рози впливають американські лірики, серед яких Уоллес Стівенс, Т. С. Еліот Е. Е. Каммінгс та Маріанна Мур. Ці впливи простежуються через деталізовану увагу до фізичного світу (Мур), експериментування з формами (Каммінгс), роздуми про призначення поезії та уяви (Стівенс) тощо.

Отже, англомовна творчість німецькомовної поетеси Рози Ауслендер є цікавим феноменом для дослідження творчої біографії авторки, зокрема еволюції поетичної образності та визначення місця цієї буковинської авторки серед американських поетів-модерністів.

• **Загайська Галина Михайлівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри румунської і класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

АНДРІЙ СОДОМОРА – НАУКОВЕЦЬ, ПИСЬМЕННИК, ПЕРЕКЛАДАЧ З КЛАСИЧНИХ МОВ

Українська класична філологія знає чимало відомих імен. Та справжнім феноменом є поєднання мистецького, перекладацького і дослідницького талантів в одній особі. Такою є постать відомого вченого, професора кафедри класичної

філології Львівського національного університету імені І. Франка, письменника і перекладача Андрія Содомори. Він є членом Національної спілки письменників України, лауреатом літературної премії ім. М. Рильського, дійсним членом НТШ, удостоєний високих звань „Людина року – 92” та „Нагороди ХХ віку за значні досягнення” Міжнародного біографічного центру у Кембриджі.

У Франковому вузі, де студіював класичну філологію А. Содомора, були сильними традиції античності. Ще студентом він почав перекладати твори античних авторів. Взірцем у перекладацькій діяльності для А. Содомори були М. Зеров, М. Рильський, Борис Тен, Г. Кочур. Студентом він робить перший книжковий переклад рукопису „Відлюдника” грецького драматурга Менандра, який був першим і в тодішньому Радянському Союзі.

У 1969 році А. Содомора захистив кандидатську дисертацію на тему „Поетична майстерність лесбійських ліриків та проблеми поетичного перекладу їхніх пісень”. У ній молодий науковець уперше обгрунтовує особливості відтворення українською мовою і віршових форм і художніх засобів давньогрецької поезії. Автор подає також власні варіанти перекладів творів Алкея і Сапфо.

Наукові студії в царині перекладознавства дають імпульс до власної перекладацької діяльності. У 1975 році А. Содомора здійснює переклад Арнольда з Віланови „Салернського кодексу здоров'я”, згодом Павла Русина з Кросна (1976 р.), пісень вагантів (1979 р.). У 1980 році у перекладі А. Содомори побачили світ комедії Аристофана, а також антологія античної поезії для дітей „Золоте руно”. У 1982 році виходить повне зібрання творів Горація. Горацій посідає у творчості А. Содомори особливе місце. Йому він присвятить багато наукових статей, і, що особливо прикметно – художню повість „Наче те листя дерев” (1982 р.). У 1983 році з'являється книга „Жива античність”, де вміщені літературні портрети античних поетів. 1985 рік прикметний появою перекладу „Метаморфоз” Овідія.

Активний учасник процесу національного відродження кінця 80-х – початку 90-х років А. Содомора звертає свій погляд у бік філософських та історичних творів античності. У 1988 році з'являється переклад філософського трактату „Про природу речей” Лукреція, у 1989 – трагедій Софокла, в 1990 р. – трагедій

Есхіла, у 1993 році – Еврипіда, а у 1996 році – „Моральні листи до Луцілія” Сенеки. Цей період творчості А. Содомора підсумовує книгою „Наодинці зі словом” – есе-роздумом над словом, оригінальним і перекладним.

У 2009 році з’являється „Римська елегія” в перекладі А. Содомори, у 2011 – переклад творів Вергілія. В цей час вийшли у світ переклади давньогрецьких авторів – Сафо, Теогніда, Архілоха.

„Вибране” з художніх творів А. Содомори (2012 рік) – підсумок його тридцятирічної праці над оригінальним словом.

Мистецький доробок А. Содомори є унікальним як за розмаїттям перекладених творів, так і за рівнем майстерності. Він збагатив вітчизняну літературу новим змістом і формотворчими засобами, ознайомив читача з культурними надбаннями, що належать до золотого фонду людської цивілізації.

• **Кирилюк Світлана Дмитрівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

М. КОЦЮБИНСЬКИЙ І В. ВИННИЧЕНКО: БІОГРАФІКА ТВОРЧИХ „ЛАНДШАФТІВ”

Творчі світи Михайла Коцюбинського та Володимира Винниченка виразно прокреслюють особливості літературного *fin de siècle* в українському письменстві цього періоду – на рівні тем, образів і стильових практик. Не менш важливу роль варто відводити й характерним рисам, що притаманні творчим долям названих митців. Ці риси насамперед сприяли витворенню своєрідного ритму прози, притаманного обом авторам, суголосному великою мірою з епізодами та подіями їхнього життя. М. Коцюбинський і В. Винниченко належали до одного культурного часу, „перетинаючись” у просторі – реальному і художньому. І якщо перша позиція (власне біографії митців) неодноразово ставала об’єктом літературознавчих обговорень, то друга (наявність своєрідних „зіткнень”) спонукає до пошук шляхів осягнення цих художніх „перетинів”, які вписані в тканину текстів і не завжди зразу надаються для декодування. Воно можливе за допомогою відчитування топології художнього мислення, що розкривається за посередництва художніх образів, пейзажу, особливої уваги до тілесності як

своєрідного лакмусового папірця (в обох письменників стикаємося з категорією тілесного, але вона апріорі позначена заданою неспіввідносністю в їхніх текстах, хоча в результаті констатуємо її превалючу якість, зокрема у витворенні цілісного творчого „ландшафту”). Дослідження внутрішнього мімезису текстів М. Коцюбинського і В. Винниченка дає можливість простежити особливості біографіки творчих „ландшафтів” у обох авторів, з’ясовуючи амплітуду „підйомів” і „спадів”, руху творчості в цілому.

• **Кулик Анна Олександрівна**, кандидат філологічних наук, викладач української мови та літератури Дніпропетровського монтажного технікуму

БІОГРАФІЗМ ЯК ЗАСІБ СТИЛІЗАЦІЇ У П’ЕСІ В. ВРУБЛЕВСЬКОЇ „ОКАЯННЫЕ ЖЕНЩИНЫ?”

Предметом біографістики є знання „як історично сформований феномен вивчення біографій діячів історії і культури з метою збереження і обізнаності наступних поколінь з історичною пам’яттю про співвітчизників”. У процесі дослідження життєдіяльності реальної особистості через документи й факти, наукові й художні інтерпретації, автор знаходиться на етапі формування концепції біографічного образу й реалізує наслідки попереднього його „розуміння”.

Усе частіше біографічними фактами послуговується сучасна драматургія, інтерпретуючи життєписи відомих історичних осіб. Розглядаючи п’єсу В. Врублевської „Окаянные женщины?” в аспекті біографізму, ми маємо можливість простежити формування світогляду митця, акцентувати на фактах життя дійової особи в складних суспільно-культурних умовах, простежити спільне й відмінне в біографізмі її прози. У п’єсі В. Врублевської об’єктом інтерпретації є життєпис Марини Цветаєвої – російської поетеси початку ХХ століття, „срібної доби”, яка приваблювала багатьох письменників і науковців своєю концепцією життя як творчості, ідеєю творчості як богонатхненного феномена, знайомством і дружбаю поетеси та Софії Парнок. Біографія російської поетеси в п’єсі подана динамічно, оскільки насичена подіями, життєвими випробуваннями. Принцип біографізму в п’єсі „Окаянные женщины?” – засіб стилізації п’єси під художньо-біографічний твір, у якому інтерпретується окремий період з

життя М.Цветаєвої, а саме 1914 – 1916 рр. У творі В. Врублевська продемонструвала один із проявів самоідентифікації – особистісний, акцентуючи на взаємостосунках між жінкою й жінкою, що породжує суперечливі думки та почуття.

• *Кучер Зоя Іванівна*, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології та перекладу Черкаського державного технологічного університету

АВТОФІКЦІЯ В РАННІЙ ТВОРЧОСТІ ШВЕЙЦАРСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА П. НІЗОНА

В запропонованій доповіді розглядається рання творчість одного з найвидатніших швейцарців, представника „нової генерації” Пауля Нізона, в контексті автобіографічного дискурсу. Матеріалом дослідження є перший роман письменника „Canto” (1963) як цілісний феномен автобіографічного метатексту. Основна мета дослідження полягає в ідентифікації та аналізі принципів та прийомів своєрідного автобіографічного письма П. Нізона, способів художньої репрезентації авторської концепції пам’яті.

Акцентується на проблемі співвідношення фактуальності та фікціональності в зазначеному творі, а також поняття „автобіографія” та „автофікція”.

Аналізуються різні підходи до визначення поняття „автофікція”, запропоновані зарубіжними дослідниками (С. Дубровський, Ф. Вілен, К. Гронеман, Ф. Ціпфель, А. Шмідт). З одного боку, автофікція визначається як самопрогнозування у вигаданому, фікціональному світі, а з іншого – як специфічний вид автобіографічного або фікціонального письма, окремий гібридний жанр, який займає проміжне положення між „чистою” біографією та автобіографічним романом.

В процесі ідентифікації основних принципів своєрідного автобіографічного моделювання в романі „Canto” визначається специфічне співвідношення між автором, оповідачем та протагоністом, виявляється ціла низка взаємопов’язаних мотивів: втеча героя, смерть батька, велике місто, кладовище, каміння, які поєднуються та гармонійно вплітаються в оповідь на всіх її рівнях.

• **Науменко Наталія Валентинівна**, доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства Національного університету харчових технологій

ТВОРЧА БІОГРАФІЯ ПРОЗАЙКА КРИЗЬ ПРИЗМУ МУЗИЧНИХ МОТИВІВ

Проблема синтезу мистецтв, характерного для писемної творчості кінця XIX – початку XXI століть, зумовила увагу не лише до заголовків, а й до підзаголовків, які їх супроводжують. Авторські класифікатори – музичні (пісня, романс, імпровізація, колискова, фантазія, вальс, симфонія) або малярські (шкіц, замальовка, образок, етюд, акварель, фрагмент, малюнок, картина) – знаменують собою появу значної кількості різновидів віршового або прозового твору, розбудову поетичної екфрази як окремого жанрово-стильового масиву літератури і водночас прагнення письменників активізувати читацькі асоціації, викликані натяком на культурний феномен.

Новелу з винесеними у заголовок мистецьким концептом можна вважати панорамним зображенням взаємин людини та її довкілля. Адже символізація виникає скрізь, де існує хай навіть уявний, але артефакт, який припускає численні інтерпретації. Тому мета цієї статті – окреслити семантику музичних образів та їхню роль у творенні образного простору новели Олександра Дека „Піщикатна ніч”, котру можна визначити як „новела синтезу мистецтв”.

У доробку літератора кожен твір репрезентує щораз нову іпостась образу автора, із яких у сукупності створюється образ авторського стилю. Сенсорна образність, її „первозданий” зміст і прихована, часом контекстуально-спровокована мистецтвознавча символіка, спроекційовані на біографію самого письменника, стали важливим елементом філософсько-естетичної концепції О. Дека – представника українського письменства рубежу XX – XXI століть, сприяючи повнішому осмисленню буття.

Аналіз новели „Піщикатна ніч” Олександра Дека та її символічного (синестетичного) компонента в контексті інтерпретації життєвого шляху героя, його світогляду та взаємин зі світом приводить до такого висновку: символіка як виражальний засіб художньої мови є тим чинником, який розширює мікросвіт твору до рівня макросвіту загальнокультурного явища.

• **Орлова Марина Олександрівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Черкаського державного технологічного університету

ХУДОЖНІ (АВТО)БІОГРАФІЇ ЯК МАЙДАНЧИКИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ПОКОЛІННЯ 68-ГО РОКУ

В дослідженні розглядаються (авто)біографічні твори сучасного німецького письменника Фрідріха Крістіана Деліуса з точки зору синтезу фактуальності й фікціональності в площині автобіографічного тексту та жанру художньої біографії, а також у руслі дискурсу пам'яті. До аналізу залучаються два тексти – автобіографічний роман Ф. К. Деліуса „*Американське посольство та танок навколо жінок*” („*Amerikahaus und der Tanz um die Frauen*”, 1997) та біографічний нарис „*Час, коли книги допомагали*” („*Als die Bücher noch geholfen haben*”, 2012). Зазначені твори є історично-часовими рефлексіями автора щодо революційних подій кінця 60-х початку 70-х років минулого століття в Німеччині. Ці тексти являються художньою стратегією письменника, яка полягає у ретроспективному конструюванні власної автобіографії та біографії сучасників, безпосередніх учасників або ж очевидців революційних подій 68-го року.

Адже цезура 68-го року як соціально значима віха в історії Німеччини, незважаючи на численні протиріччя, займає одне з центральних місць в історичній пам'яті німецького суспільства. Тому, як спостерігач, так і співтворець політичного контексту своєї доби, Деліус олітературнує цей фактичний матеріал. Його авторське Я намагається осмислити революційну дійсність кінця 60-х початку 70-х років із часової дистанції та транслювати індивідуальний досвід на тлі епохи, спираючись на автобіографічну пам'ять, що включає в себе події, які письменник пережив особисто.

Втім, (авто)біографічна оповідь Деліуса, що, з одного боку є художнім (фікційним) твором, а з іншого – історіографічним описом (свідченням) дозволяє об'єднати два рівні взаємодії культури та пам'яті: рівень індивідуальний та колективний. Адже індивідуальний або ж когнітивний рівень є проявом саме „соціально обумовленої біографічної пам'яті”, а колективний або ж соціальний/медійний пов'язаний із „практиками певних соціальних груп, що конструюють спільне минуле” (за А. Ассман), що прослідковується в обох аналізованих творах письменника.

• **Сажина Алла Володимирівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ТВОРЧА БІОГРАФІЯ У ОБРОБЦІ МЕДІА

Сучасний медіатекст розглядається як певна матриця, яка, накладаючись на наявну культурну інформацію, деформує її відповідно своєї естетично-прагматичної програми. Розглянемо, яких модифікацій може зазнати творча біографія науковця чи митця, просканована крізь призму медіа.

Потрапляючи у сферу „нет”-інформації, біографія науковця стрімко скорочується до переліку „найзначиміших” і „найцікавіших” фактів його життя. Приміром, у статті „Яким був Альберт Ейнштейн: 15 фактів із життя великого генія” подаються наступні факти: Ейнштейн погано вчився, не любив спорт, любив курити люльку, ненавидів фантастику та таке інше. У такий спосіб медіа-текст демонструє передусім свій рецептивний ресурс, орієнтуючись також й на „горизонт очікування” читача. За подібним принципом створюються також і різноманітні ток-шоу, як-то „Моя правда”. Героями цього шоу стають популярні актори, співаки, телеведучі та інші успішні публічні люди. Вони розповідають про своє життя, акцентуючи при цьому саме на тих подіях і фактах, які дочасно зацікавлюють цільову аудиторію („Чому Богдан Ступка так і не зміг помиритися зі своїм сином? Що за чоловік став причиною самотності Наталії Могилевської? Чому Юлію Плаксіну покинули батьки? Які моменти з дитинства Андрія Іскорнева нагадують йому фільм жажів? Чому не може завагітніти Руслана? Це лише деякі історії, якими герої програми відверто діляться з глядачами...”, – так зазначається у рекламні телепроекті).

Отже, медіа-текст набуває параметрів „оптичного приладу” (за Х. Ортегою-і-Гасетом), який певним чином здатний „налагодити зоровий апарат” реципієнта. Очевидно, автори „медіа-біографій” враховують те, що окремі факти з життя відомої людини гарантують належне (як правило, позитивне) ставлення масового реципієнта до наукової, творчої, суспільної тощо діяльності цієї особистості. Творча біографія у медіа-обробці здатна радикально зміщувати свої головні акценти – приміром, з коментарів: „Обожнювала Цветаєву з дитинства, але відколи дізналася про її життя, вже не можу однозначно нею

захоплюватися”. Це вказує на те, що біографія перетворюється на інший „текст”, тобто стає зоною спогадів (А. Ассман), відкритою для інтерпретації, яка генерує міфологізацію первообразу.

• **Сатиго Ірина Андріївна**, кандидат філологічних наук, асистент кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПОЕТ У МУНДИРІ НАУКОВЦЯ: ЛЕОПОЛЬД СЕНГОР

Видатний сенегальський поет, філософ та громадський діяч Леопольд Седар Сенгор (1906–2001), будучи активним апологетом етно-філософської концепції негритуду, домінантною для африканських культур середини ХХ ст., основними екзистенціалами африканської філософії вважав образ-аналогію й, зокрема, ритм. Питання ритміки та ритмотворення займають важливе місце також в його культурологічних студіях.

Виходячи з того, що у контексті „активного існування” негро-африканської особистості неабиякого значення набуває функціональна вага такого феномену суто африканської комунікації, як *танок*, значущими слід вважати погляди самого автора на місце ритму й образності, похідні від філософії негритуду. Означені екзистенціали автор обстоював як обов’язкову умову будь-якого мистецтва й першорядний чинник африканської поезії. Л. Сенгор присвятив цій проблемі значну кількість теоретичних праць, що згодом увійшли до його знаменитого п’ятитомника „Свобода” (1993). Літератор вважав саме традиційні ритми іманентною ознакою не тільки африканської поезії, але й негро-африканського мистецтва в цілому. Звертаючись до західноафриканської пісенно-поетичної традиції, саме тому він акцентував ритмічну специфіку абиякого тексту мистецтва.

У книзі „Те, у що я вірю” (1988), зокрема, в есеї „Про Негритюд”, Сенгор звертається до таких характеристик африканського *Слова*, як образ-аналогія, мелодія та ритм. Окремо він висловлюється щодо ритмічного образу, який народжується від навіювання матеріальним буттям. Це образ-аналогія, що за матеріальним вираженням показує суть: образ-

аналогія стоїть вище за символ. У такий спосіб автор намагається провести паралель між грецьким символом (як *знаком розпізнання*) та африканським образом-аналогією, якому сюрреалісти дали нове життя. Досліджуючи африканську ритміку, тернарну по своїй суті, він аналізує „мовчазні” базові ритми, як втрачені елементи традиційної африканської поеми-пісні.

Як поет і дослідник водночас, Л. Сенгор переконливо доводить специфічність онтологічного бачення світу африканцями, а поезію Чорного континенту розглядає як своєрідне вираження цього бачення, за словами самого автора, „гармонічний акорд ритму та мелодії”.

• **Скибичкая Людмила Васильевна**, кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой журналистики Брестского государственного университета имени А. С. Пушкина (Брест, Беларусь)

**ХУДОЖЕСТВЕННО-БИОГРАФИЧЕСКИЙ РАССКАЗ:
ОСОБЕННОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ БИОГРАФИИ ПИСАТЕЛЯ
В МАЛОЙ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОЙ ФОРМЕ**

Анализируется жанровая модель рассказа, предметом художественного освоения в которой выступает биография или факты творческой биографии известных писателей (биографический рассказ, по типологии У. Бойда).

В центре подобных произведений оказывается изображение реальных людей (писателей) в вымышленных обстоятельствах, которые позволяют автору раскрыть „загадку” писателя. Примером подобной формы являются рассказы „Друзья” Ю. Олеши, „Звон брегета” Ю. Казакова.

Естественно, задачи, стоящие перед писателями, разные, однако при этом очевидно следующее: толчком к появлению подобных произведений стал интерес авторов к личностям Лермонтова (Казаков) и Пушкина (Олеша).

В рассказе „Друзья” Ю. Олеша попытался воссоздать эпизод Лицейского периода жизни А. Пушкина, осмыслить взаимоотношения поэта с друзьями (Дельвигом, Кюхельбекером, др.) через призму знаковой для Пушкина проблемы „гений – злодейство”. Для решения этой проблемы автор использовал как реальные факты биографии русского

поэта, так и домысел и вымысел. Своеобразие данному тексту придает тот факт, что рассказ адресован детям.

Роковая тайна М. Ю. Лермонтова тревожила сердце и творческое сознание Ю. Казакова, не давала ему покоя. Казаков размышлял о загадке Лермонтова. Своеобразной попыткой разгадать эту „загадку” явился рассказ „Звон брегета”. В основе произведения воссозданы события одного дня жизни Лермонтова (накануне трагической гибели Пушкина на дуэли). Как и в рассказе Олеши, в данном произведении сочетаются реальные факты и авторский вымысел; Казаков даже специально проехал по предполагаемому маршруту Лермонтова, чтобы максимально полно воссоздать этот день из жизни поэта.

Природу произведений названных авторов отличает многообразие жанровых слоев: романский, новеллистический, литературоведческий, лирико-философский и художественно-биографический – которые представлены в синкретическом типе соединения в рамках малой повествовательной формы.

• **Szymonik Danuta**, doktor habilitowany, profesor, Kierownik Katedry Filologii Rosyjskiej i Komparatystyki, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach (Siedlce, Polska)

ПРАЖСКИЙ ПЕРИОД БИОГРАФИИ АРКАДИЯ АВЕРЧЕНКО

В последнее время растёт интерес к биографии Аркадия Аверченко (1881-1925), известного русского юмориста (не без основания именуемого „королём смеха”). Одной из причин заинтересованности жизнью писателя является наличие загадочных сторон в его все еще полностью не прописанной биографии, что, естественно, провоцирует разные предположения и догадки. Послереволюционный период в жизни писателя связан в основном с Прагой, куда он прибыл 17 июля 1922 года. Чехословакия к этому времени вышла уже из послевоенного кризиса. Президент Томас Масарик, как известно, очень хорошо относился к русским беженцам. Причём в Праге у Аверченко были также и хорошие знакомые – местные издатели Отто и Вилимек, издававшие книги Аверченко ещё до войны, а также переводчики на чешский язык Винценц

Червинка и Владимир Веверка. По совету старых петербургских знакомых Петра Потёмкина и Сергея Маковского Аверченко стал членом Общества русских писателей и журналистов – организации, защищавшей интересы русских беженцев.

С Прагой связаны светлые моменты в биографии Аверченко. Здесь его читали и любили. В Праге Аверченко основал театральную группу, которая успешно гастролировала сначала по чехословацким городам (Брно, Пардубицы, Пильзен, Ческе Будеевице, Братислава, Словенске Кошицы, Ужгород, Мукачево), а потом и за границей. Писатель выступал в роли рассказчика и актёра.

Однако, как часто в жизни бывает, светлое завершается мрачным. В пражской больнице началась и трагически закончилась борьба за жизнь этого писателя-юмориста: 12 марта в четыре часа утра Аркадия Аверченко не стало. Об этом событии сохранилось биографическое свидетельство: „...друзья и коллеги собрались у его гроба в часовне пражского крематория <...>. Из коллег присутствовали почти все русские писатели во главе с Валентином Фёдоровичем Булгаковым, было много русских профессоров и студентов. Пришёл редактор „Народни политики“, сотрудничавший с Аверченко, писатель Карел-Матей Чапек-Ход, глава чешского синдиката журналистов, сенатор и редактор „Чешского слова“ Йиржи Пихл, были переводчики произведений Аверченко Винценц Червинка и Алеш Несы, известный художник и книжный оформитель Ярослав Бенда. Присутствовал заведующий Русским отделом Министерства иностранных дел советник Йозеф Благош”.

• **Шовкопляс Галина Євгенівна**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Київського університету імені Бориса Грінченка

„СИРЕ І ВАРЕНЕ”. ПРО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ СПОГАДІВ І МЕМУАРІВ ПРИ СТУДІЮВАННІ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА

Вивчення життєвого і творчого шляху письменника – важлива ланка в системі викладання літератури. Перш за все тому, що біографія – це ключ до творчості, на що часто вказували й самі письменники. Життєпис письменника – це і можливість збагнути його епоху, час життя, адже більшість

митців були ще й активними громадськими діячами. Вивчення біографії письменника має і культурологічну цінність. Проте чи не найбільший потенціал має біографія як засіб морального та світоглядного виховання студента.

Традиційно джерелами вивчення біографії письменника вважаються: а) те, що написане самим письменником (автобіографія, щоденник, записники, епістолярій, автобіографічні мотиви у творчості); б) те, що написане сучасниками письменника (спогади, листи, присвяти, літературно-критичні статті, ювілейні статті, ювілейні промови, некрологи); в) те, що написане науковцями – дослідниками життєвого і творчого шляху письменника (біографії, огляди творчості, літературні портрети); г) те, що написане іншими письменниками (біографічні художні епос, драма, ліро-епос, лірика, есе).

Стереотипність канонічних біографій письменників у підручниках, енциклопедіях, довідниках, залакованість „життєвого і творчого шляху” класиків позбавляють матеріал глибини і змісту, надають поверховості. Використання біографічних стереотипів стає застиглою формою, а з іншого боку – підґрунтям для створення пародій. Стереотипні схеми у біографіях – це безумовно „варене”, якщо використовувати терміни бінарних опозицій славетного Леві-Строса, створені вони за розробленими рецептами з готових форм. Ці схеми – певна агіографія: не життя, а життє, коли біографія письменника будується за відомою схемою „страждав – боровся – загинув”.

Мемуари і спогади додають письменницькій біографії дорогоцінні деталі. Це той самий „сирий” життєвий матеріал, що освіжає і поглиблює образ письменника, який може докорінно змінити усталений погляд, стати підґрунтям абсолютно нової інтерпретації життєвого і творчого шляху письменника. Проте такі матеріали потребують глибокого аналізу ситуації, часу, оточення, слід також враховувати людські якості автора спогадів, а саме: порядність, незаангажованість, здатність до об'єктивного викладення подій.

Тільки за таких умов сміливий дослідник здатен „перетравити” важкий („сирий”) матеріал спогадів – мемуарів, які, можливо, додадуть лише одну свіжу і цікаву рису до біографії митця, а, можливо, докорінно змінять цю біографію і загалом погляд на життєвий і творчий шлях письменника.

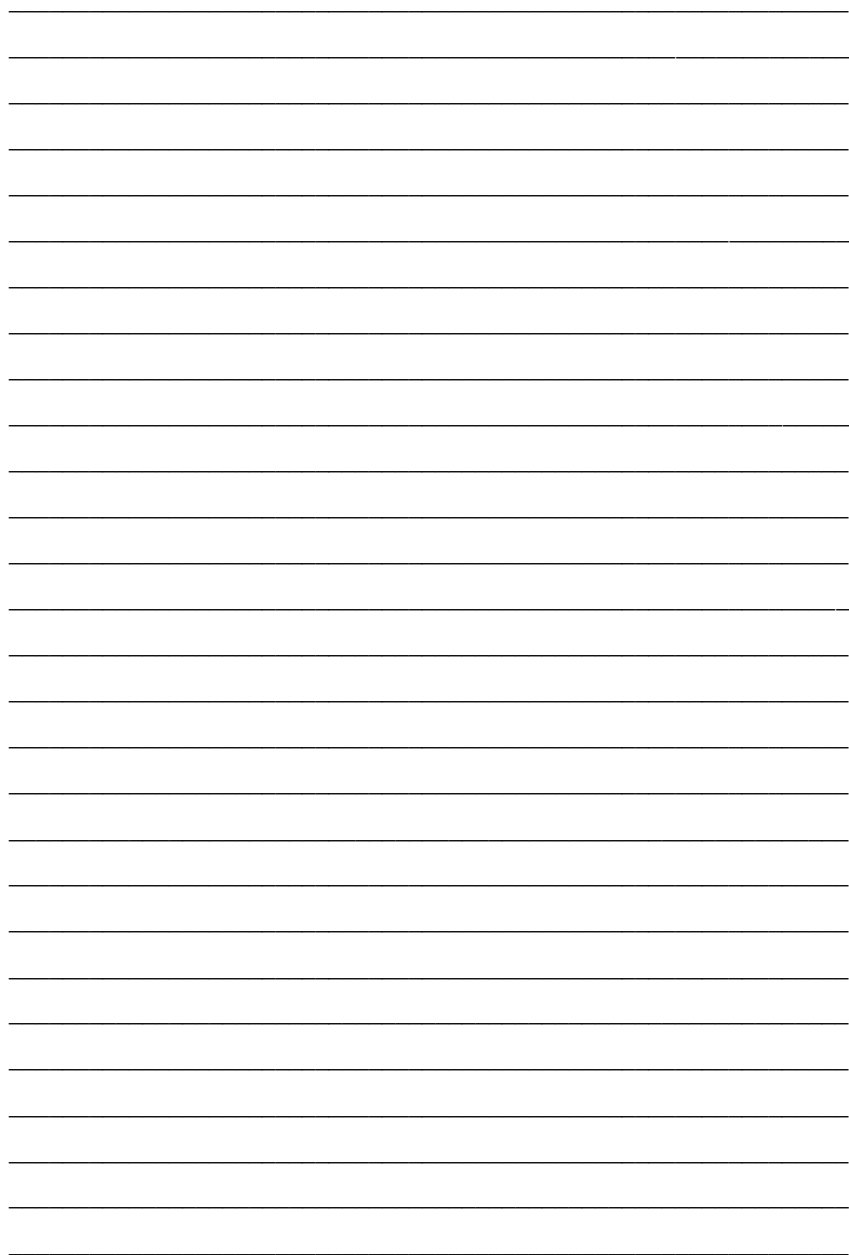
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК АВТОРІВ ТЕЗ

Bagdasar Angel	37	Лановик Зоряна.....	75
Бандровська Ольга	38	Лановик Мар'яна.....	75
Басняк Тетяна.....	83	Левицька Оксана.....	58
Біляцька Валентина	84	Левчук Тереза.....	45
Бовсунівська Тетяна.....	21	Левчук Юлія	28
Бойчук Альона.....	38	Матійчак Альона	76
Борзенко Олександр.....	14	Матійчук Оксана.....	46
Borkowski Andrzej	19	Маценка Світлана	15
Borkowska Ewa	67	Mnich Ludmila.....	59
Бортнік Жанна	22	Mnich Roman	12
Бунчук Борис	50	Московская Дарья.....	78
Вардеванян Світлана.....	85	Натяжко Світлана	61
Варецька Софія.....	68	Наumenko Наталія	92
Вікирчак Ірина	86	Нікоряк Наталія	79
Вільчанська Юлія.....	40	Орлова Марина.....	93
Висоцька Наталія.....	16	Паладян Крістінія	29
Волковинський Олександр	23	Попович Олександр	62
Гайжюнас Сильвестрас	69	Редчиць Тетяна	30
Гальчук Оксана.....	24	Романишин Віра.....	63
Головій Оксана	52	Ромас Людмила	80
Громик Аліна	53	Сажина Алла.....	94
Giri Nemlata	41	Сатиго Ірина	95
Дерикоз Ольга	70	Семен Галина.....	81
Дзик Роман.....	25	Семків Ростислав	31
Домбровський Маркіян	55	Сенькевич Тат'яна	47
Драненко Галина	17	Скибицкая Людмила	96
El Kady Hala Esmat.....	41	Сподарець Михайло.....	64
Загайська Галина	87	Сподарець Надія.....	32
Zoubovitch Olga	71	Стороха Богдан.....	48
Івашина Тетяна	56	Тверітінова Тетяна	82
Ісаєва Наталя	42	Титянін Костянтин.....	33
Ісапчук Юлія	43	Felten Agnès.....	34
Кирилюк Світлана	89	Червінська Ольга	10
Кицан Олена	72	Szymonik Danuta	97
Ковальчук Галина.....	74	Шовкоплас Галина.....	98
Козлик Ігор	11	Штанюк Олеся	49
Криворучко Світлана	44	Щур Оксана	65
Кузьма Оксана	27	Яровенко Тетяна	35
Кулик Анна.....	90	Яструбецька Галина	67
Кучер Зоя.....	91		
Лавринович Лілія	57		

З М І С Т

ПРОГРАМА КОНФЕРЕНЦІЇ.....	4
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ	
Пленарні доповіді.....	10
Секція 1: Літературознавча історіографія.....	19
Секція 2: Формування літературознавчих шкіл	37
Секція 3: Наукові школи в українському літературознавстві.....	50
Секція 4: Біографії відомих науковців	67
Секція 5: Студіювання творчої біографії.....	83
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК АВТОРІВ ТЕЗ	100

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.